

Εὐαγγελία Βίττη

ΒΛΑΤΣΙ (Ἡ ΒΛΑΤΣΗ): ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ

Ὅταν τὴν ἀποφράδα ἐκείνη ἡμέρα τῆς 2ας Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1769 ἄρχισε ἡ τραγικὴ ἔξοδος τῶν κατοίκων τῆς Μοσχοπόλεως, τότε οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐγκαταλείποντας γιὰ πάντα τὴν πατρογονικὴν τοὺς ἐστίας διεσκορπίσθησαν, ὡς γνωστόν, σὲ διάφορα μέρη τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, κυρίως στὴ (Δυτικὴ) Μακεδονία, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἑξωελλαδικοῦ ἀναζητώντας ἐκεῖ καταφύγιο¹. Οἱ τόποι καταφυγῆς σήμαιναν γιὰ πολλοὺς τόπο ὀριστικῆς ἐγκαταστάσεως, γιὰ ἄλλους πάλι πέρασμα προσωρινὸ ἢ διαρκέστερο καὶ κατόπιν ὀρμητήριο γιὰ μετακίνηση πρὸς προσφορότερα γιὰ τοὺς ἴδιους μέρη.

Τόπος καταφυγῆς καὶ ἐγκαταστάσεως προσωρινῆς ἢ μονιμότερης, πιθανὸν ὅμως καὶ μόνιμης, ὑπῆρξε καὶ τὸ ὀρεινὸ Βλάτσι (ἢ ἡ ὀρεινὴ Βλάτση —ἐπὶ τὸ λογιώτερον—) τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Dusan Ρορονιτς ἀπέβη σὲ ἓν *μικρογραφία Μοσχόπολιν*. Σχολιάζοντας τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸν ὁ μελετητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ Βλατσιοῦ Μιχαὴλ Καλινδέρης ἀποδίδει τὸ γεγονός εἰς τὸ ἐπικρατεστέρως ὀνομαστὸν τῆς Μοσχοπόλεως², ἐρμηνεῖα ἡ ὁποία ὑπὸ μίαν ἔποψιν μπορεῖ νὰ εἶναι σωστὴ ἀνταποκρινόμενη στὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ὅμως δὲν καλύπτει πλήρως κάποια ἐρωτηματικά, ὅπως διαπιστώνεται.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ Μοσχοπολίτες ἐπέλεξαν ὡς τόπο ἐγκαταστάσεώς τους ἀστικά κέντρα κυρίως, τὰ ὁποῖα καὶ σχετικὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια παρείχαν καὶ ἐπαρκέστερους ὅρους πρὸς διαβίωσιν ὑπόσχονταν. Προβάλλουν λοιπὸν εὐθὺς ἐξαρχῆς ὀρισμένα συγκεκριμένα ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὴν καταφυγὴν τους στὸ Βλάτσι, τὰ ὁποῖα καλοῦμαστε νὰ θίξουμε στὸ πλαίσιο αὐτὸ καὶ νὰ ἐξετάσουμε παράλληλα ποῖα ἢ ἀντιμετώπισή τους ἐκ μέρους τῶν εἰδικῶν, Βλατσιωτῶν κατ' ἐξοχίαν, ἀσχοληθέντων μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαιτέρας τους πατρίδας.

1. Ἱστορικὴ πηγὴ

Ἐναφέρω ὡς πρῶτο τὸ θεμελιώδες ἐρώτημα τῆς ὑπάρξεως ἢ μὴ —ἰκανῶν— ἱστο-

1. Πρβλ. Ἰωακείμ Μαρτινιανός, Μητροπολίτης Ξάνθης, *Ἡ Μοσχόπολις 1330-1930*, Θεσσαλονίκη 1957· βλ. ἰδιαίτερα σσ. 182-183 καὶ 184 κ.ἐξ· πρβλ. ἐπίσης Ἰ. Τσικόπουλος, «Θεόδωρος Δούμπας», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον* (1910) 123-129, ὅπου: *Τῶν κατοίκων αὐτῆς* (δηλ. τῆς Μοσχοπόλεως) *διασκορπισθέντων ἄλλων ἀλλαχοῦ, ἀπόμωρα αὐτῶν προσέφυγεν εἰς τὴν ὀρεινὴν κωμόπολιν Βλάτσην* (σ. 125).

2. Βλ. πρὸ κάτω σ. 15 καὶ σημ. 80 καὶ 82.

ρικών πηγών και ἐν γένει ἱστορικών μαρτυριῶν, ποὺ διαφωτίζουν τὴν ἱστορική γνώση ὡς πρὸς τὸ ἴδιο τὸ Βλάτσι κατὰ τὸν 18ο και 19ο αἰῶνα, καθὼς και τὸν βαθμὸ ἀξιολογήσεως ἢ ἀξιοποιήσεώς τους ἀπὸ τοὺς μέχρι τώρα μελετητές.

Ἐνῶ ἀπὸ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα ἀρχίζει νὰ συγκεκριμενοποιεῖται ἡ ἱστορική εἰκόνα τοῦ Βλατσιοῦ και μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου νὰ γίνεται σαφέστερη χάρις στὴ διαπιστωθεῖσα γραπτὴ κυρίως παράδοση, ἡ ἱστορική μας γνώση γιὰ τὸν τόπο αὐτὸ ὡς πρὸς τὸν 18ο αἰῶνα, ὁ ὁποῖος και μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἰδικότερα, χάνεται στὴν ἀχλὺ τοῦ χρόνου και στὴν ἔλλειψη ἐπαρκῶν ἱστορικών μαρτυριῶν. Στὴν ἔλλειψη αὐτὴ προστίθεται και ἡ πιθανὸν μὴ ἔγκαιρη ἀξιοποίηση στὸ μεταξὺ καταστραφέντων ἐγγράφων και ἐν γένει ἀρχεακοῦ ὑλικοῦ και τοῦ ἴδιου τοῦ Βλατσιοῦ και ἄλλων δυτικομακεδονικῶν κοινοτήτων κατὰ τοὺς ποικίλους πολέμους και ἰδίως κατὰ τὸν Β΄ Παγκόσμιο, καθὼς και στὴ μὴ ἐπαρκῆ χρῆση ἱστορικών πηγῶν προερχομένων ἀπὸ ἄλλες κωμοπόλεις λ.χ. τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἢ και ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς ἐντὸς και ἐκτὸς Ἑλλάδος, ὅπου ἔζησαν και ἔδρασαν Βλατσιοῦτες.

Βεβαίως τὸ θέμα τῶν ἱστορικών πηγῶν ἀπασχόλησε σοβαρὰ ἤδη πρὸ πολλοῦ στὸ παρελθὸν ἐπιφανεῖς Βλατσιοῦτες ἐπιστήμονες κατὰ τὴν ἔρευνα και μελέτη τῆς ἱστορίας τοῦ Βλατσιοῦ, ὅπως τὸν Ἀντώνιο Κεραμόπουλλο³, τὸν Ἰωάννη Βασδραβέλλη⁴ και τὸν ἤδη ἀναφερθέντα Μιχαὴλ Καλινδέρη⁵, οἱ ὁποῖοι και σὲ ἀναζήτηση προέβησαν και στὸν ἐντοπισμὸ σοβαρῶν ἱστορικών πηγῶν και στὴν ἀνάλογη ἀξιοποίησή τους. Μᾶς διέσωσαν ἕμμεσα μέρος ἱκανὸ ἀπὸ ἐν τῷ μεταξὺ καταστραφέντα ἀρχεῖα⁶, ἔτσι ὥστε τὸ συγγραφικὸ και ἐκδοτικὸ ἔργο τῶν ἐρευνητῶν αὐτῶν και ὑπὸ τὴν ἐποψη αὐτῆ, ὅπως και ἐν γένει, νὰ ἀποτελεῖ σήμερα τὴ βάση τόσο γιὰ τὴν ἱστορική γνώση τῆς Κοινότητος Βλάτσης, ὅσο και γιὰ τὴν περαιτέρω ἔρευνα και μελέτη τοῦ παρόντος θέματος. Τονίζω μάλιστα ἰδιαίτερα πὼς ἡ χρῆση και ἀντιμετώπιση τοῦ ἐπιστημονικοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τῶν ἐπιφανῶν αὐτῶν ἀνδρῶν γίνεται μὲ βαθύτατο σεβασμὸ και ἀμέριστη εὐγνωμοσύνη, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κριτικὴ στάση και τὴν ἐνδεχόμενη ἀσυμφωνία μου ὡς πρὸς ὀρισμένα σημεῖα. Τὸ ἴδιο ἰσχύει ἐξᾶλλου και γιὰ τὸν ἐκλαϊκευτικὸ —θὰ λέγαμε— τόμο τοῦ Ζήκου Τσίρου⁷, καθὼς και γιὰ τὰ λογοτεχνίζοντα δημοσιεύματα τοῦ Φώτη Βίττη⁸, οἱ ὁποῖοι παράλληλα πρὸς τοὺς ἄλλους μᾶς διέσωσαν πολυτιμότητα

3. Ἀ. Κεραμόπουλλος, «Ἀρχιερατικὴ ἐπιστολὴ και πρὸς Σέρβους σχέσεις τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας», *Μακεδονικά* 3 (1953-1955) 8-26.

4. Ἰ. Βασδραβέλλης, «Τὸ Ἀρχεῖον τῶν ἀδελφῶν Γραμματικοῦ», *Μακεδονικά* 4 (1955-1960) 163-231.

5. Μ. Καλινδέρης, *Ὁ βίος τῆς Κοινότητος Βλάτσης ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ Δυτικομακεδονικοῦ περιβάλλοντος*, Θεσσαλονίκη 1982· πρβλ. ἐπίσης τοῦ ἴδιου, *Σημειώματα ἱστορικά ἐκ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, Πτολεμαῖς 1939· Γραπτὰ μνημεῖα ἀπὸ τῆ Δυτικῆ Μακεδονία, Χρόνιον Τουρκοκρατίας, Πτολεμαῖς 1940· ἐπ' αὐτῶν βλ. Ἀ. Κεραμόπουλλος, «Βιβλιοκρισίαι», Ἀθηνᾶ 56 (1952) 324-344.*

6. Τὰ κατὰστιχα τῶν σχολείων και οἱ κώδικες τῆς Κοινότητος Βλάτσης πυρπολήθηκαν τὸ 1944· βλ. Μ. Καλινδέρης, *Ὁ βίος τῆς κοινότητος Βλάτσης*, σσ. 99-100 και 141. Τὸ ἴδιο συνέβη και μὲ τμήμα τοῦ ἀρχείου τοῦ Βασδραβέλλη· βλ. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Ἀρχεῖον*, σ. 165. Τὰ τουρκικὰ ἀρχεῖα Καστοριάς εἶχαν τὴν ἴδια τύχη τὸ 1943· βλ. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, Θεσσαλονίκη 1967³, σ. 32 σημ. 4.

7. Ζ. Τσίρος, *Ἡ Βλάστη (τ. Μπλάτσι)*, Θεσσαλονίκη 1964.

8. Φ. Βίττης, *Σταχυολογήματα, Λαογραφικά - Παραδοσιακά - Θρυλικά - Ἐκκλησιαστικά - Ἀρχαιολογικά τῆς Βλάτσης και Ἐπαρχίας Ἐορδαίας*, Πτολεμαῖδα 1981.

λαογραφικὸ κυρίως ὕλικό, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ Βλάτσι, μάλιστα δὲ ὁ Τσίρος μᾶς παραδίδει πλῆθος ὀνομάτων Βλατσιοτῶν καὶ ἀπὸ τῆ νεώτερη ἐποχῆ, τὰ ὅποια μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ ἀναδρομικὴ ἰσχὺ, ὅπωςδῆποτε ὁμως ἀποτελοῦν θησαυρὸ γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἐρευνα τοῦ τόπου⁹.

Θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ ὁμως ἔξω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ παρατηρήσω ὅτι δὲν ἀξιοποιήθηκε δεόντως μία βασικὴ πηγὴ: ἡ προφορικὴ ἱστορικὴ παράδοση τοῦ Βλατσιοῦ, οἱ ἱστορικὲς μνῆμες, τὰ βιώματα καὶ οἱ ἀναμνήσεις τῶν κατὰ καιροὺς γεροντοτέρων Βλατσιοτῶν· καὶ αὐτὸ βαρύνει ὄλους ἐμᾶς τοὺς Βλατσιοῦτες ποὺ ἀσχολούμαστε μὲ τὴν ἱστορία ἢ μὲ παρεμφερεῖς πρὸς αὐτὴν κλάδους, βαρύνει ὁμως περισσότερο τοὺς λογίους τοῦ τόπου τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνα μας καὶ τοὺς παλαιότερους. Τὸ Βλάτσι ὑπῆρξε στὴ διαχρονικὴ του ἱστορία —τουλάχιστον ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα— τόπος εὐνοημένος: καὶ λογίους διέθετε ἱκανοὺς, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσο γνωρίζω καὶ αἰωνοβίους γέροντες. Ἄν εἶχε καταγραφεῖ καὶ ἀποθησαυρισθεῖ ἡ βιωμένη ἱστορία ἐγκαίρως καὶ οἱ ἀναμνήσεις οἱ ἱστορικὲς τοῦ τόπου, οἱ κληροδοτημένες προφορικὰ ἀπὸ παπποῦδες καὶ γονεῖς —ἀντίστοιχα κάθε φορὰ—, ἤδη ἡ γνώση θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε στὶς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ νωρίτερα ἀκόμη, τότε ποὺ τὰ ἱστορικὰ συμβάντα καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῆς καταστροφῆς τῆς Μοσχοπόλεως θὰ ἦταν πιὸ νωπὰ στὴ θύμηση καὶ στὴν παράδοση τῶν ἀνθρώπων τοῦ Βλατσιοῦ.

Βεβαίως τὰ ἐρωτήματα ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὴ συνέχεια εἶναι ἀλληλένδετα καὶ τὰ ὄρια μεταξὺ τους ὄχι σαφῆ, ἔτσι ὥστε ἡ ἀπάντηση τοῦ ἐνὸς νὰ ἀποτελεῖ καὶ ἀπάντηση (τῶν) ἄλλων ἢ νὰ διαφωτίζει καὶ αὐτὰ.

2. Ἱστορικὴ ὑπόσταση καὶ κοινωνικὴ δομὴ τοῦ Βλατσιοῦ πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1769

Ἐπῆρξε ἄραγε τὸ Βλάτσι τόπος καταφυγῆς Μοσχοπολιτῶν τυχαῖος καὶ ὑποχρεωτικός λόγῳ ἀμέσου ἀνάγκης ἢ τόπος κατὰ κάποιον τρόπο ἐλεύθερης ἐπιλογῆς καὶ ἀνάλογος ὑπὸ μίαν ἔποση πρὸς τοὺς ἄλλους τόπους καταφυγῆς;

Ἡ ἀπάντηση στὸ δευτέρου ἐρώτημα ποὺ θέτουμε ἐδῶ προϋποθέτει τὴ γνώση ὀρισμένων συγκεκριμένων ἱστορικῶν στοιχείων ἀφορώντων στὸ Βλάτσι, δηλαδὴ στὴν ὑπόστασή του ὡς οἰκισμοῦ ἢ χωριοῦ καὶ στὴν πολιτισμικὴ καὶ κοινωνικὴ του δομὴ πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1769. Περὶ αὐτῶν ἐνδείξεις ἔχουμε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἐρμηνεία τῶν

9. Ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος τῶν ἀδελφῶν μου Ζήκος Τσίρος, παρὰ τὴν καλὴ προαίρεση ποὺ τὸν διέπει, δὲν ἀκολουθεῖ στὴν παράδοση τῶν στοιχείων αὐτῶν κάποιο σύστημα, ὅπως λ.χ. τὴν ἀλφαβητικὴ διάταξη τῶν ὀνομάτων στὴν ἀπαρίθμησή τους κ.ἄ., ἢ δὲ ἀναφορὰ στὶς πηγές καὶ ἡ ἀπόδοση χωρίων καὶ ὀνομάτων ξενόγλωσσων δὲν γίνονται μὲ ἀκρίβεια καὶ δημιουργοῦν μέγα πρόβλημα στὸν ἐπιστημονικὸ χρήστη.

Ὁφείλω μὲ δέος νὰ τονίσω ὅτι ὁ ἀναφερθεὶς ἀείμνηστος καὶ λίαν ἀγαπητὸς μας θεῖος Φώτης Στεργίου Βίττης καθ' ὅλη τὴ διάρκειά τῆς ἐμπορικῆς του σταδιοδρομίας καὶ συγγραφικῆς ἐνασχολήσεώς του στὴν Πτολεμαῖδα ἀδιάλειπτα συνέλεγε ἀπὸ συγγενεῖς, φίλους καὶ πελάτες καὶ συνάμα διοχέτευε σ' αὐτοὺς στοιχεῖα ἀπὸ τὴν παράδοση τοῦ Βλατσιοῦ καὶ τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Ὅμως ἡ κάποια ὑπερβολὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἀφήγησή του μυθοποιεῖ πολλές φορές τὸ πραγματικὸ, τὸ ἱστορικὸ, ἐνῶ συνήθως λείπει ἡ τεκμηρίωση καὶ ἡ ἀναφορὰ σὲ ἐπώνυμους μάρτυρες καὶ σὲ ἐπώνυμες πηγές. Ἐν τούτοις τόσο τοῦ Ζήκου Τσίρου τὰ γραπτά, ὅσο καὶ ἐκεῖνα τοῦ Φώτη Βίττη τρέπουν καὶ τρέφουν τὶς ψυχές τῶν Βλατσιοτῶν καὶ κρατοῦν ἄσβεστη τὴ μνήμη τοῦ παλαιοῦ ἀρχοντικοῦ χωριοῦ.

όποιων ὀδηγεῖ σὲ συμπεράσματα ἐμμέσως διαφωτιστικά. Ἔτσι ἡ ἀρχαιότερη ἀναφερόμενη χρονολογία εἶναι τὸ ἔτος 1652, κατὰ τὸ ὁποῖο μνημονεύονται Βλατσιῶτες στὴ διασπορά, ἐνῶ οἱ ἀμέσως ἐπόμενες ἀντίστοιχες ἀναφορές, ἐπίσης σὲ πρόσωπα, ἀνέρονται στὰ ἔτη 1692 καὶ 1726, καθὼς καὶ στὸ ἔτος 1737, συνδέονται δὲ μὲ τὸ ὄνομα Στογιάννοβιτς καὶ τὴ Σεμέντρια¹⁰. Σὲ λίγο μεταγενέστερες ἀναφορές γίνεται μνεῖα τῶν ἐλθόντων ἀπὸ τὸ Βλάτσι στὴ Μητροβίτσα Δημητρίου Πόποβιτς τὸ 1762 ἀφ' ἐνός καὶ τῶν ἀδελφῶν Μπαίκου τὸ 1769 ἀφ' ἑτέρου —γιὰ νὰ μείνουμε σὲ ὀρισμένα μόνον χαρακτηριστικά παραδείγματα¹¹.

Ἐὰν τὸ ἔτος 1652 ἀνταποκρίνεται πράγματι στὴν ἱστορική ἀλήθεια, τότε διασφαλίζεται τουλάχιστο ἓνα *terminus ante quem* ὡς πρὸς τὴν ἱστορική ὑπόσταση τοῦ Βλατσιοῦ, διαφωτίζεται παράλληλα καὶ ἡ γνώση περὶ κινητικότητα τῶν Βλατσιωτῶν, γεγονός ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ σχέση τοῦ τόπου μὲ ἄλλες περιοχὲς καὶ μάλιστα ἀπόμακρες.

Ἐνδείξεις ὀδηγοῦν στὴν ὑπόθεση περὶ καταφυγῆς κατοίκων τοῦ παλαιοῦ γειτονικοῦ οἰκισμοῦ —ἡ χωριοῦ— Πεκρεβενίκου στὸ Βλάτσι ὡς σὲ χῶρο ἀσφαλέστερο καὶ περὶ συνοικήσεως τοῦ χώρου. Τὸ ἔτος 1661 ὑπάρχει ὁ Πεκρεβενίκος κατὰ πληροφορία τοῦ Ἑβλιγιᾶ Τσελεπῆ, πιθανὸν ἀκόμη καὶ τὸ 1697 κατὰ σχετική μαρτυρία, ὅποτε τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔτος μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση ὡς *terminus post quem* τῆς ἐν λόγω καταφυγῆς καὶ τῆς συνοικήσεως τοῦ Βλατσιοῦ¹².

Τοῦ χώρου τὸ ἀσφαλὲς ἢ ἀσφαλέστερον σὲ σχέση πρὸς ἄλλους τῆς περιοχῆς μπορούμε νὰ τὸ συμπεράνουμε καὶ ἀπὸ ἄλλα συναφῆ παραδείγματα, ὅπως λ.χ. ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ οἰκογένεια Χατζηκωνσταντίνου ἢ Χατζηκώστα ἀπὸ τὴ Ζέρμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατέφυγε στὸ Βλάτσι γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἀκριβῶς, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1765-1770. Τὸ ἐπιφανέστερο μέλος τῆς οἰκογενείας, ὁ Δημήτριος Χατζηκωνσταντίνου, γεννήθηκε στὸ Βλάτσι περὶ τὸ 1765/1770 καὶ εἶναι γνωστός γιὰ τὰ καθήκοντά του ὡς γραμματέας στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ στὰ Γιάννενα κατὰ τὸ διάστημα 1798-1807¹³. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1769 ἀναφέρονται οἱ Βλατσιῶτες ἄρχιμολοὶ Βράκας καὶ Ντόκος (ἢ Δόκος) καὶ ἡ δράση τους στὴ Δυτικὴ Μακεδονία¹⁴, ἐνῶ κατὰ τὴν παράδοση ἀναφέρεται ὡς συμπράξας μὲ τὸν Γεώργιο Παπαζώλη στὴν Πελοπόννησο ὁ Βλατσιῶτης Γιάννης Φαρμάκης. Τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἀνεπιὸς ὑπῆρξε ὁ περίφημος Φιλικὸς καὶ Ἀγωνιστὴς τοῦ '21 Γιάννης Γεωργίου Φαρμάκης, γεννημένος στὸ Βλάτσι τὸ 1772¹⁵, ὅπου τὸν ἴδιο ἀκριβῶς χρόνο γεννήθηκε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Βέλ(λ)ιος, ὁ μετέπειτα Βαρῶνος τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς γενέτειράς του καὶ τοῦ Ἔθνους μας. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Βέλ(λ)ιοῦ (ἢ Μπέλ(λ)ιοῦ) εἶχε κα-

10. Μ. Καλινδέρης, *Ὁ βίος τῆς κοινότητος Βλάτσης*, σσ. 51 καὶ 62.

11. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 63.

12. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 45.

13. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Ἀρχεῖον*, σσ. 164-168· ἐπίσης διάφορα ἔγγραφα τοῦ ἴδιου Ἀρχεῖου· πρβλ. καὶ Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 76, 94 καὶ 112-114.

14. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Μακεδόνες*, σσ. 32 καὶ 69· Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 306· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 73, 146 καὶ 151.

15. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Ὁ Φιλικὸς καὶ Ἀγωνιστὴς Γιάννης Φαρμάκης, Ἡ ἠρωϊκὴ ἄμυνα στὴ Μολδαβία*, Θεσσαλονίκη 1972· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 147-160· βλ. καὶ Φ. Βίττη, *ὁ.π.*, σσ. 38-41.

ταφύγει στὸ Βλάτσι προερχόμενη ἀπὸ τὸ Λινοτόπι τοῦ Γράμμου, ὅπως καὶ ἄλλες οἰκογένειες¹⁶.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἄλλου εἴδους μαρτυρίες περὶ Βλατσιωτῶν ἐπιφανῶν (ὄχι μόνο στὴν ἱστορία τοῦ τόπου, παρὰ καὶ στὴ γενικὴ Ἱστορία τοῦ Ἔθνους) καὶ τὶς σχετικὲς χρονολογίες διασώζονται καὶ μαρτυρίες μνημείων· εἶναι ἐκεῖνες τῶν παλαιῶν ναῶν τοῦ Βλατσιοῦ, ὅπου φυλάσσονται εἰκόνες μὲ ἡμερομηνίες ἀναγόμενες στὰ ἔτη 1756, 1760, 1761, 1766, καθὼς καὶ ἡ ἁγία Τράπεζα τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου μὲ τὴν ἐγγάρακτη ἐπιγραφή σὲ μάρμαρο, ποὺ φέρει χρονολογία ,αψξα´ = 1761 —ἐνδείξεις ὅλα αὐτὰ ἱστορικῶν χρονικῶν ὁρίων καὶ ἀπήχηση πολιτισμικῆς παράδοσης τοῦ τόπου¹⁷.

3. Σχετιζόταν τὸ Βλάτσι μὲ τὴ Μοσχόπολη πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1769;

Τὸ τρίτο κατὰ σειρὰ ἐρώτημα εἶναι ἂν ὑπῆρχε παλαιότερη σχέση καὶ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὸ Βλάτσι καὶ τὴ Μοσχόπολη πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς, ἔτσι ὥστε νὰ ἀποτελέσει αὐτὸ φυσικῶ τῶ λόγω χωρὸ ὑποδοχῆς τῶν προσφύγων κατοίκων τῆς.

Ἡ εἰδικὴ ἱστορικὴ βιβλιογραφία ἢ ὀφειλόμενη στοὺς ἀναφερθέντες Βλατσιῶτες μελετητὲς δὲν καλύπτει τὸ σημεῖο αὐτὸ προφανῶς ἀπὸ ἔλλειψη ἀμέσων πηγῶν ἢ πιθανόν ἀπὸ μὴ διαπίστωση ἐνδεχομένως ὑπαρχόντων. Κάποια συμπεράσματα ἐξάγονται ἐμμέσως ἀπὸ ἐπικρατοῦσα τοπικὴ προφορικὴ παράδοση τοῦ Βλατσιοῦ καὶ ἀπὸ ὀρισμένα ἱστορικὰ δεδομένα. Κατὰ τὴν παράδοση λοιπὸν τὸ τέμπλο τοῦ παλαιοτάτου ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ ὁποῖο σώζεται καὶ σήμερα, τὸ μετέφεραν Μοσχοπολίτες πρόσφυγες ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ τὸ τοποθέτησαν ἐκεῖ. Ἐπίσης κατὰ τὴν παράδοση χρησίμευσαν τὰ κελλιά τοῦ ἴδιου ναοῦ ὡς προσωρινὸ τους κατάλυμα. Καὶ ὁ μὲν Βασδραβέλλης θεωρεῖ τὴ μεταφορὰ τοῦ τέμπλου ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη ἱστορικὸ γεγονός¹⁸, ὁ Καλινδέρης ἀντίθετα ἀμφισβητεῖ τὴν ἱστορικότητά τῆς ὑποστηρίζοντας τὴν ἄποψη, ὅτι τὸ τέμπλο πρέπει νὰ ἔχει κατασκευασθεῖ ἐπὶ τόπου, εἰδικὰ γιὰ τὸν ναὸ αὐτόν, ἀπὸ τεχνίτες προερχομένους ἀπὸ τὰ *περὶ τὸν Γράμμον-Μοσχόπολιν* μέρη, ὅπως χαρακτηριστικὰ σημειώνει ὁ ἴδιος¹⁹. Πάντως ὅποια καὶ νὰ εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, τὸ γεγονός ἀπηχεῖ νομίζω σχέση προηγούμενη τῶν δύο τόπων μεταξύ τους.

Καὶ ὁ Ἀπόστολος Βακαλόπουλος καὶ ὁ Μιχαὴλ Καλινδέρης στηριζόμενοι σὲ εἶδηση ὀφειλόμενη στὸν Ρορονιζ ἀναφέρουν συνύπαρξη Μοσχοπολιτῶν καὶ Βλα-

16. Μ. Καλινδέρης, *Ὁ Βαρῶνος Κωνσταντῖνος Βέλιος, 1772-1838, Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους προσφορὰ του*, Θεσσαλονίκη 1973· πρβλ. καὶ πιδὸ κάτω σημ. 43.

17. Α. Κεραμόπουλος, *Βιβλιοκρισίαι*, σ. 330· Μ. Καλινδέρης, *Ὁ βίος τῆς κοινότητος Βλάτση*, σσ. 33 καὶ 87-89. Ἡ ἄποψη τοῦ Καλινδέρη ὅτι ἡ χρονολογία ,αψξα´ ἔμπορεῖ νὰ ἀναγνωσθεῖ ἐνδεχομένως ὡς 1661 —λόγω ἰδιοτυπίας τοῦ δευτέρου ψηφίου—, δὲν μὲ βρῖσκει σύμφωνη. Νομίζω ὅτι πρόκειται σαφῶς γιὰ τὸ ψηφίο ψ καὶ ὄχι χ (πρβλ. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 88, εἰκόνα 4)· βλ. ἐπίσης Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 51 καὶ 87.

18. Ἰ. Βασδραβέλλης, «Ἡ ἱστορία καὶ τέχνη τῆς Μοσχοπόλεως», *Νέα Ἑστία* 29 (1941) 203-204· βλ. σ. 203.

19. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 87· πρβλ. ἐπίσης σσ. 58-59 μὲ σημ. 8 καὶ σσ. 88-92· βλ. ἐπίσης Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 149-151· Γ. Τζιαφέτας, «Μπλάτσι. Ἡ γενέτειρα ἐθνικῶν Ἀγωνιστῶν Εὐεργετῶν», *Μακεδονικὴ Ζωὴ* 306 (1991) 22-25· βλ. ἰδιαίτερα σ. 23.

τσιωτῶν κατὰ τὸ ἔτος 1770 στὸ Σρέμ, Σεμλίνο, Βελιγράδι, Ζέμουν κ.ά.²⁰. Σημαντικὴ ἡ πληροφορία καὶ γιὰ τὴ γενικότερη ἱστορία τῆς Μακεδονίας καὶ γιὰ τὴν εἰδικότερη τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τοῦ Βλατσιοῦ, ἡ ὁποία ὁμως δὲν διευκρινίζει ὅπωςδήποτε καὶ τὸ ἐρώτημα ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴ ἢ μὴ προηγουμένων σχέσεων ἀνάμεσα στὶς δύο γενετικὲς. Τὸ ἐρώτημα παραμένει συνεπῶς ἀνοιχτὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος βάσει τῶν δεδομένων καὶ ἡ ἀναζήτησις ἀμέσων μαρτυριῶν εἶναι κατὰ τὴν ἄποψή μου ἐπιβεβλημένη καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ ἄλλου —ὄχι βέβαια ὅπωςδήποτε καὶ ἐφικτὴ— γιὰ τὴν καταξίωσις τῆς ὑποθέσεως ἐνδεχομένως. Βέβαια ἡ ἱστορικὰ ἀποδεδειγμένη κινητικότητα τῶν Βλατσιωτῶν κατὰ τὴ συγκεκριμένη ἐκείνη ἐποχὴ καὶ ἡ ἐπικοινωνία τους μὲ τὸς ἀπόμακρους ἀφ' ἑνός, ἀλλὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ γεγονός τῆς καταφυγῆς τῶν Μοσχοπολιτῶν στὸ Βλάτσι ἀφ' ἑτέρου δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐνισχύουν τὴν ὑποτιθέμενη σχέση πρὶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1769²¹.

4. Ποιοὶ καὶ πόσοι κατὰ προσέγγισις οἱ καταφυγόντες στὸ Βλάτσι Μοσχοπολίτες;

Οἱ Κεραμόπουλλος καὶ Καλινδέρης ἀναφέρονται σὲ προφορικὴ παράδοσις τοῦ Βλατσιοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία τὸ χωριὸ ἀποτελοῦνταν μονάχα ἀπὸ δεκαῆξι σπίτια, ὅταν κατέφυγαν σ' αὐτὸ κάτοικοι τῶν χωριῶν τοῦ Γράμμου καὶ τῆς Μοσχοπόλεως²².

Ἡ εἶδησις αὐτὴ ἐξυπακούει βέβαια ἀρκετὰ μεγάλο ἀριθμὸ καταφυγόντων τότε στὸ Βλάτσι οἰκογενειῶν, ὅποτε θὰ πρέπει κατὰ συνέπεια νὰ συνετέλεσαν ἀποφασιστικὰ στὴν ἐπαύξεισός του, ἂν ληφθοῦν ὑπ' ὄψη τὸ μέγεθος καὶ ἡ σπουδαιότητα ποὺ ἀπέκτησε ἡ Κοινότης Βλάτσης ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 18ου, ἰδίως ὁμως ἀπὸ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰώνα, ὅπως διαφαίνεται ἀπὸ γραπτὲς μαρτυρίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης²³. Ἀλλὰ πάλι καὶ οἱ μαρτυρίες ποὺ ἀφοροῦν στὸ ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὸ 1769 ἢ στὸ ἀμέσως μετὰ χρονικὸ διάστημα, 1770/1772, ὑποδηλώνουν ὑπαρξὴ σημαντικοτέρου οἰκισμοῦ, ὅπως-δήποτε μὲ περισσότερα ἀπὸ δεκαῆξι σπίτια καὶ θέτουν κατὰ τὴ γνώμη μου ὑπὸ ἀμφισβήτησις τὴν προφορικὴ αὐτὴ εἶδησις. Καὶ ὁ Καλινδέρης τὴν ἀμφισβητεῖ ἐπίσης ὡς πρὸς τὴ συγκεκριμένη ἐποχὴ, τὴ συσχετίζει ὁμως πρὸς ἄλλα, παραπλήσια γεγονότα, μεταγενέστερα, παρ' ὅτι δὲν ἐκφράζεται σαφῶς. Χαρακτηριστικὰ ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐνδιαφέρει πρὸς στιγμὴ παρατηρεῖ ὅτι ὁ πυρήνας τῶν καταφυγόντων δὲν μπορεῖ νὰ προσδιορισθῆ ἀριθμητικῶς, *ἐπειδὴ... διὰ τοὺς εὐθὺς μετὰ τὸ 1769 προσελθόντας μετοίκους τὸ συγκεκριμένον ἀναζητεῖται καὶ ἐξάγεται ἐξ ὀλίγων ἐπωνύμων*²⁴. Καὶ πράγματι, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη τοὺς τρεῖς κυρίως ἀναφερθέντες Βλατσιῶτες ἐπιστήμονες, Κεραμόπουλλο, Βασδραβέλλη καὶ Καλινδέρη²⁵, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀνομάτων οἰκογενειῶν ταυτιζομένων μὲ Μοσχοπολίτες εἶναι πολὺ περιορισμένος καί, μὲ ἐλά-

20. Α. Βακαλόπουλος, *ὁ.π.*, σσ. 360-361· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 62-63.

21. Πρβλ. πληρεξούσιον ἔτος 1791 (Γ. Βασδραβέλλης, *Ἀρχεῖον*, σσ. 167-168)· ἀντίθετα: Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 30-32 (ἐπιγαμίαι).

22. Α. Κεραμόπουλλος, *ὁ.π.*, σ. 330· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 33.

23. Πρβλ. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 32 καὶ 33.

24. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 33.

25. Βεβαίως καὶ οἱ τρεῖς Βλατσιῶτες ἐπιστήμονες ἔχουν ὑπ' ὄψη ὅπωςδήποτε καὶ τὴν τοπικὴ παράδοσις καὶ ἀπόψεις ἄλλων μελετητῶν, στοὺς ὁποίους καὶ ἐμεῖς κατὰ τὸ δυνατόν καταφεύγουμε καὶ ἀναφερόμαστε.

χιστες ἀποκλίσεις, συνοψίζεται κατ' ἐξοχὴν στὰ ἑξῆς ὀνόματα:

4.1. Δόσιος: Ὁ Βασδραβέλλης μόνον ἀνάγει τὴν προέλευση τῆς οἰκογενείας Δόσιου στὴ Μοσχόπολη, χωρὶς ὅμως περαιτέρω σχόλια²⁶, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἀσχοληθέντες δὲν ἀναφέρονται καθόλου στὸν τόπο καταγωγῆς τῆς πρὶν ἀπὸ τὴ μετοίκισή της στὸ Βλάτσι. Κατὰ τὸν Καλινδέρη διέθετε ἡ οἰκογένεια ιδιόκτητη οἰκία στὸ Βλάτσι πρὶν ἀπὸ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 20οῦ αἰῶνα²⁷, ἐπιφανέστατα δὲ μέλη τῆς ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς: Κωνσταντῖνος Δόσιος (*1810 Βλάτσι - †1871 Ἀθήνα), νομικός, Ὑπουργὸς Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ἑλλάδος²⁸, μὲ τρεῖς γιούς, τὸν Ἀριστείδη (*1844 Ἀθήνα - †1881 Ἀθήνα), τὸν Λέανδρο (*1847 Ἀθήνα - †1883 Ἀθήνα) καὶ τὸν Ἀλέξανδρο²⁹. Γιὸς τοῦ τελευταίου ὑπῆρξε ὁ Κωνσταντῖνος Δόσιος (*1874 Ἀθήνα), Χημικός, Πλωτάρχης τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ³⁰.

4.2. Δούμπας: Στὸ περὶ Θεοδώρου Δούμπα δημοσίευσμά του στὸ Μακεδονικὸ Ἡμερολόγιο (1910) γράφει ὁ Ἰωάννης Τσικόπουλος: *Τῶν κατοίκων αὐτῆς* (δηλ. τῆς Μοσχοπόλεως) *διασκορπισθέντων ἄλλων ἄλλαχού, ἀπόμοιρα αὐτῶν προσέφυγεν εἰς τὴν ὄρεινὴν κομὸπολιν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας Βλάτσην. Μεταξὺ τούτων συγκατελέγετο καὶ ἡ βραδύτερον εἰς πανελλήνιον κλέος ἀρθεῖσα οἰκογένεια Δούμπα*³¹.

Τὴ Μοσχόπολη θεωροῦν τόπο προελεύσεως τῆς οἰκογενείας Δούμπα ἐπίσης ὁ Μητροπολίτης Ξάνθης Ἰωακείμ Μαρτινιανός³², ὁ Βασδραβέλλης³³ καὶ ὁ Βακαλόπουλος³⁴,

26. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Ἡ ἱστορία καὶ ἡ τέχνη τῆς Μοσχοπόλεως*, σ. 203.

27. Πάρα πολὺ σημαντικό θεωρῶ τὸν πίνακα Καλινδέρη (= Πίναξ ἐμφαινῶν ἀλφαβητικῶς τὰ ἐπώνυμα τῶν ιδιοκτητῶν οἰκιῶν ἐν Βλάτση κατὰ τὸ α' τέταρτον τοῦ αἰῶνός μας), βλ. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 36-41, ἐπίσης σ. 42, ὅπου καὶ τοπογραφικὸ σχεδιάγραμμα.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ χρονολογία τοῦ τίτλου κυριότητος τῆς ἐκάστοτε οἰκίας δὲν ἐμπίπτει ὑποχρεωτικὰ στὰ χρονικὰ ὅρια 1900-1925, παρὰ μπορεῖ νὰ ἀναχθεῖ σὲ (πολὺ) προγενέστερη ἐποχὴ. Ἔτσι λ.χ. ἡ οἰκία Στεργίου Λώνα, ἡ Τέγου Λόνα κατὰ τὸν Καλινδέρη (*ὁ.π.*, σ. 38, αὐξ. ἀριθ. 181 / ἀριθ. σχεδ. 38 — ὅπου ὁ τελευταῖος ἀριθ. προτείνω νὰ διορθωθεῖ σὲ 46), ἔφερε στὴν πρόσοψη ἐπιγραφὴ μὲ ἔτος ἰδρύσεως 1865, ὅπως αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὸ φωτογραφικὸ ἀρχεῖο τοῦ ἀδελφοῦ μου Ρωμύλου Βίττη (Θεσσαλονικῆ), ἀνῆκε δὲ ἀνεκαθεν στὴν ἴδια οἰκογένεια, κατὰ μαρτυρία τῆς θείας μου Ἐλένης Ἰωάννου Λώνα (Πτολεμαΐδα/Βλάτσι). Θεωρῶ πολὺ σκόπιμη τὴν ἀναζήτηση καὶ ἀναφορὰ σὲ ἄλλα παραδείγματα —σὲ ἄλλο πλαίσιο βέβαια—, διότι μποροῦν νὰ καταστήσουν καταφανές σὲ κάποια ἐπώνυμο τὸ *terminus ante quem* τῆς ὑπάρξεώς τους ὡς οἰκητῶν τῆς Κοινότητος Βλάτσης. Βέβαια τὸ ἐπώνυμο Λώνας ὡς οἰκητὸς μαρτυρεῖται ἤδη σὲ ἐπίσημο κατάλογο τῆς Κοινότητος ἀπὸ τῆς 15 Αὐγούστου 1828 (βλ. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Ἀρχεῖον*, σ. 222, ὅπου: Γιωργι Λονα).

Ἡ οἰκία Δόσιου στὸ Βλάτσι ἀναφέρεται στὸν πίνακα Καλινδέρη μὲ αὐξ. ἀριθ. 22 καὶ ἀριθ. διαγρ. 62 (= 22/62) (Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 36· πρβλ. ἐπίσης Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 142).

28. Χ.δ., «Κωνσταντῖνος Δόσιος», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον* (1911) 49-59· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 142-143· Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 123-126.

29. Τοῦ Ἀλεξάνδρου Δόσιου μᾶς εἶναι ἄγνωστες μέχρι στιγμῆς οἱ χρονολογίες γεννήσεως καὶ θανάτου. Γιά τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς βλ. Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 127-128.

30. Ὅ.π., σσ. 128-129 (ὅπου δὲν γίνεται μνεῖα τοῦ ἔτους θανάτου τοῦ Κωνσταντῖνου Α. Δόσιου, διότι θὰ εὐρίσκετο τότε προφανῶς ἀκόμη ἐν ζωῇ. Μέχρι στιγμῆς δὲν κατέστη δυνατὴ καὶ σὲ μένα ἡ ἐξακριβίωση τῆς ἡμερομηνίας θανάτου).

31. Ἰ. Τσικόπουλος, *ὁ.π.*, σ. 125· Φ. Βίττης, *ὁ.π.*, σσ. 19-22.

32. Ἰ. Μαρτινιανός, *ὁ.π.*, σ. 147.

33. Ἰ. Βασδραβέλλης, *Ἡ ἱστορία καὶ ἡ τέχνη τῆς Μοσχοπόλεως*, σ. 203.

34. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Οἱ Δυτικομακεδόνες Ἀπόδημοι*, Θεσσαλονικῆ 1958, σ. 18· ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη κατάγεται ἡ οἰκογένεια Δούμπα καὶ κατὰ τὸν Τσίρο (*ὁ.π.*, σ. 28).

ἐνῶ ὁ Κεραμόπουλλος τὸ Ἑλληνοτόπιον (= Λινοτόπι) τῆς Πίνδου³⁵, ἄποψη τὴν ὁποία ὑποστηρίζει καὶ ὁ ἱστορικός, Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Βιέννης Max Demeter Peyfuss (μὲ προγόνους καὶ Μοσχοπολίτες Ἕλληνες), καθὼς μοῦ ἐδήλωσε ὁ ἴδιος προσωπικά σὲ συζήτησή μας στὴ Θεσσαλονίκη στὸ πλαίσιο τοῦ Συνεδρίου περὶ Μοσχοπόλεως³⁶.

Ὁ Καλινδέρης ἀρκεῖται στὴν ἀναφορὰ ἀπόψεων ἄλλων μελετητῶν καὶ δὲν ἐκφράζει ἰδίαν γνώμη ὡς πρὸς τὴν ἀρχικὴ πατρίδα τῆς οἰκογενείας Δούμπα, γράφει ἐν τούτοις χαρακτηριστικά: *Πόσον δυσχερὴς εἶναι ὁ προσδιορισμὸς τοῦ τόπου προελεύσεως ἐκάστης οἰκογενείας ἀρκεῖ ὡς παράδειγμα ἢ τοῦ Δούμπα*³⁷.

Ὡς καταφυγὼν στὸ Βλάτσι μαρτυρεῖται ἱστορικά ὁ Μιχαὴλ Δούμπας, ἐπιφανέστατα δὲ μέλη τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξαν ὁ γιὸς του Στέργιος Μιχαὴλ Δούμπας (*1794 Βλάτσι - †1870 Βιέννη), μεγαλέμπορος, Πρὸξενος στὴ Βιέννη καὶ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἔφορος τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Βιέννης³⁸, καθὼς καὶ ὁ Θεόδωρος Νικολάου Δούμπας (*1818/1820 Βλάτσι - †1880 Βιέννη), ἐπίσης μεγαλέμπορος στὴ Βιέννη³⁹. Γιὸι τοῦ Στεργίου ὑπῆρξαν ὁ Μιχαὴλ Δούμπας (Βιέννη) καὶ ὁ ἰδιαίτερα διακριθεὶς Νικόλαος Δούμπας (*1830 Βιέννη - †1900 Βουδαπέστη) μὲ σπουδὲς καὶ στὴν Ἀθήνα, Γερουσιαστής καὶ Μυστικοσύμβουλος τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β΄⁴⁰. Τοῦ Θεοδώρου ἀναφέρονται τρεῖς γιοί, οἱ Ἀστέριος, Νικόλαος καὶ Κωνσταντῖνος.

Στὸ Βλάτσι ἦταν ὀνομαστὸ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Δούμπα ἤδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνα, παρέμεινε δὲ στὴν ἰδιοκτησία τῆς οἰκογενείας, μέχρις ὅτου πυρπολήθηκε στὰ 1944⁴¹. Γιὰ τὸ φερώνυμο σχολεῖο στὴ γενέτειρα Βλάτσι θὰ γίνῃ λόγος πιὸ κάτω.

4.3. *Κυριαξῆς ἢ Κυριάξης καὶ Τσιρκίνης-Κυριάξης*: Πιθανὸν πρῶν Δοσίδης κατὰ τὸν Καλινδέρη, ὁ ὁποῖος ἀμφισβητεῖ τὴν προέλευση τῆς οἰκογενείας ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη, ὑποθέτει δὲ ὅτι μόνο κάποια προμάμη τῆς οἰκογενείας ἔλκει τὴν καταγωγὴ ἀπὸ τὴν περίπυστο πόλη⁴².

Ἡ Καλλιρρόη Τσέτση, σύζυγος τοῦ Νικολάου Τσέτση, θυγατέρα τοῦ Ἡλίου Κυ-

35. Α. Κεραμόπουλλος, *Ἀρχιερατικὴ Ἐπιστολή*, σ. 17. Κατὰ τὸν Ρορονιὲ ἡ οἰκογένεια Δούμπα ἔλκει τὴν καταγωγὴ ἢ ἀπὸ τὴ Νικολίτσα ἢ ἀπὸ τὶς Σέρρες (Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 57 καὶ 57 σημ. 6).

36. Ὁ Μ. D. Peyfuss μοῦ ἐπέστησε τὴν προσοχὴ ὡς πρὸς σχετικὸ δημοσίευμα, τὸ ὁποῖο ὁμως δυστυχῶς δὲν μοῦ κατέστη προσιτὸ μέχρι καὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ παρόντος πρὸς δημοσίευση (15.01.97). Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ἐν λόγῳ: Max D. Peyfuss (Hg.), *Die Druckerei von Moschopolis 1731-1769, Buchdruck und Heiligenverehrung im Erzbistum Achrida*, Wien 1996² (Wiener Archiv für die Geschichte des Slawentums und Osteuropas, Bd. 13) (Böhlau Verlag).

37. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 57.

38. Χ. Πούλιος, «Στέργιος Δούμπας», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον* (1909) 269-270· Α. Κεραμόπουλλος, *ὁ.π.*, σ. 17· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 100 καὶ 133-136· Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 105 καὶ 115-118.

39. Ι. Τσικόπουλος, *ὁ.π.*, σσ. 123-129· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 102 καὶ 133-136· Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 105 καὶ 121-122.

40. Ι. Δ., «Νικόλαος Δούμπας», *Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον* (1909) 271-272· Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 135· Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 105 καὶ 119-121.

41. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 37, 84/207· πρβλ. ἐπίσης σσ. 108 καὶ 134· βλ. καὶ Φ. Βίττη, *ὁ.π.*, σσ. 19-22.

42. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 58.

ριαζή (sic), μου έτόνισε ρητά και κατηγορηματικά πώς οί γονείς του πατέρα της, Κυριαζής Κυριαζή (sic) και Καλλιρρόη Μαροκοπούλου-Κυριαζή, ήσαν και οί δύο Μοσχοπολίτες. Έτσι, στην προκειμένη περίπτωση διαθέτουμε μία μαρτυρία άμέσου και άξιοπίστου εκπροσώπου της οικογενείας Κυριαζή⁴³. Σημειώνω ότι ιδιόκτητες οίκες της οικογενείας ύπηρχαν στο Βλάτσι από παλαιά⁴⁴.

4.4. *Μιλιγγέρης*: Πολύ άμυδρά ή ανάμνησις περι ύπάρξεως οικογενείας Μιλιγγέρη, εκεί είς τό άκρον, όπου ή όμώνυμος βρούσις, γράφει ό Καλινδέρης άναφερόμενος συγχρόνως στον Μητροπολίτη Ίωακείμ Μαρτινιανό, στο βιβλίο του όποίου γίνεται μνεία του άρχοντος Μιλιγγέρου από τη Μοσχόπολη⁴⁵. Ό Τσίρος αντίθετα όμιλεί περι ύπαρχόντων στο Βλάτσι απογόνων των Γεωργίου Κούτζου ή Μιλιγγέρου και Μιχαήλ Μιλιγγέρου⁴⁶ στηριζόμενος πιθανόν σε παράδοση προφορική. Πάντως τό όνομα Μιλιγγέρης (ή Μιλιγγέρος) ούτε στον πίνακα ιδιοκτητών οίκων στο Βλάτσι άναφέρεται, ούτε μεταξύ των μέχρι στιγμής γνωστών μας έγγραφως παραδοθέντων οικογενειακών όνομάτων του Βλατσιού περιλαμβάνεται, χωρίς αυτό να σημαίνει, κατά τη γνώμη μου, ότι ή έλλειψη άποτελεί κριτήριο άποφασιστικό για κάποιο πόρισμα.

4.5. *Μισιρλής*: Ό Καλινδέρης άναφέρει επί λέξει ότι πρόκειται για οικογένεια με προέλευση από τη Μοσχόπολη⁴⁷. Σε πράξη του 1872 (ή 1873;) άναφέρεται ό Ζήκος Κ. Μισιρλή (sic) ως ένας από τους εφόρους των σχολείων της Κοινότητας Βλάτσης και ένας από τους επιτρόπους των εκκλησιών της⁴⁸. Υπήρχε ιδιόκτητη οίκία της οικογενείας στο Βλάτσι κατά τό πρώτο τέταρτο του αιώνα μας⁴⁹.

4.6. *Μουσικος*: Και της οικογενείας Μουσικου την προέλευση άνάγει ό Καλινδέρης στη Μοσχόπολη⁵⁰. Σε λογαριασμό του 1822 του Άρχείου των Άδελφών Γραμματικού άναγράφεται ό Γεώργιος Μουσικος, στον πίνακα δέ Καλινδέρη άναφέρεται ιδιόκτητη οίκία στο Βλάτσι πριν από τό πρώτο τέταρτο του αιώνα μας⁵¹.

Έπιφανέστατο μέλος της οικογενείας ύπηρξε ό Δημήτριος Μουσικος (*; Βλάτσι - †

43. Η Καλλιρρόη Νικολάου Τσέτση είναι εξαδέλφη μου και ζει στην Πτολεμαΐδα, ή δέ σχετική πληροφορία της μου έδόθη σε πρόσφατη τηλεφωνική μας επικοινωνία (13.01.97). Η ίδια χρησιμοποιεί τον τύπο «Κυριαζή» και, όπως μου άνέφερε, ή μητέρα του πατέρα της ύπηρξε έγγονή της Καλλιρρόης Βέλλιου, πρώτης εξαδέλφης του Βαρόνου Κωνσταντίνου Βέλλιου (πρβλ. και Φ. Βίττης, *δ.π.*, σ. 45). Τό προσώνυμο «Τσιρκίης» είχε προσδοθεί άρχικά σε μέλος της οικογενείας, κατά την Κ. Τσέτση, για να εκφράσει την κινητικότητα ή σβελτουςήνη του (πρβλ. και Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*). Έτσι έξηγείται προφανώς και τό γεγονός ότι μόνο κλάδος της οικογενείας Κυριαζή ή Κυριάζη φέρει και τό επίθετο αυτό. Περι Κυριαζή Κυριαζή, βλ. και Ζ. Τσίρος, *δ.π.*, σ. 101.

44. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 38, 164/328 και 165/327· βλ. επίσης σ. 40: οίκες Τσιρκίη. Η οίκία Ήλ(ία) και Χρυσ(ού) Κυριάζη είναι τό πατρογονικό άρχοντικό της Καλλιρρόης Ν. Τσέτση, στο όποιο άναφερόμαστε πιό κάτω (βλ. σημ. 60).

45. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σσ. 58 και 58 σημ. 5, επίσης 484.

46. Ζ. Τσίρος, *δ.π.*, σ. 28.

47. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 58.

48. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 106.

49. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σσ. 38, 201/161· πρβλ. και Ζ. Τσίρος, *δ.π.*, σσ. 43 και 46 (όπου ή γραφή *Μυσιρλής*).

50. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 58.

51. Ι. Βασδραβέλλης, *Άρχείον*, σσ. 200 και 203. Για την οίκία «πρώην Μουσικου» βλ. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σσ. 39, 260/105.

περι τὸ 1870 Ρουμανία), μεγαλέμπορος στὴ Ρουμανία καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς ἰδιαίτερας τοῦ πατρίδας, ὅπως θὰ δοῦμε πιὸ κάτω⁵².

4.7. Μπόντης: Ὁ Μπόντης ἐκ προγόνων ἦτο, κατὰ τὸν Ρορονιῆ, ἐκ Μοσχοπόλεως, παρατηρεῖ ὁ Καλινδέρης, ὁ ἴδιος ὁμως ἀμφισβητεῖ τὴν προέλευση αὐτῆ τῆς οἰκογενείας Μπόντη καὶ ὑποθέτει ἀρχικὴ πατρίδα τῆς τῆ Γριάτσιανη⁵³, ὅπως θὰ σχολιάσουμε πιὸ κάτω. Στὸ Βλάτσι ἀναφέρεται ἰδιόκτητη οἰκία τῶν Μπόντη πρὶν ἀπὸ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ 20οῦ αἰώνα⁵⁴, ἐπιφανέστατα δὲ μέλη τῆς οἰκογενείας ὑπῆρξαν ὁ Γούσιος Μπόντης (*1821 Βλάτσι - †1875 Βελιγράδι), ὁ πλουσιώτερος ἔμπορος Βελιγραδίου καὶ Σερβίας τῆς ἐποχῆς του, ὁ Δημήτριος Μπόντης, Πρόξενος Γιουγκοσλαβίας στὸ Μοναστήρι περὶ τὸ 1889, ὁ Κωνσταντῖνος Μιχαὴλ Μπόντης καὶ ὁ Μιχαὴλ Τέγου Μπόντης (*; Βλάτσι - †1872 Βελιγράδι)⁵⁵.

4.8. Σίνας: Ἡ καταφυγὴ καὶ ἐγκατάσταση στὸ Βλάτσι μελῶν τῆς οἰκογενείας Σίνα ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη θεωρεῖται γεγονός ἱστορικό, καταξιωμένο καὶ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ στὸ χωριὸ τῆς οἰκίας Σίνα πρὶν ἀπὸ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ αἰώνα μας⁵⁶.

Καὶ ὁ μὲν Καλινδέρης ὁμιλεῖ ἀπλῶς περὶ κλάδου τῆς οἰκογενείας⁵⁷, ὁ Τσίρος ἐν τούτοις ἀναφέρεται σὲ συγκεκριμένα ὀνόματα Σίνα ὡς οἰκητόρων τοῦ Βλατσιοῦ, τῶν ἀδελφῶν Εὐαγγέλου καὶ Νικολάου Σίνας⁵⁸, χωρὶς νὰ ἐπικαλεῖται ὁμως κάποια προφορικὴ παράδοση ἢ ἄλλη ἱστορικὴ πηγὴ. Διεξοδικότερος στὴν ἀναζήτηση καὶ παροχὴ πληροφοριῶν ἀποδεικνύεται σὲ εἰδικὸ ἄρθρο του γιὰ τὸ «Μπλάτσι» ὁ ἀείμνηστος Καθηγητὴς τοῦ Μετσοβείου Πολυτεχνείου Βλατσιώτης Γιώργος Τζιαφέτας, κατὰ τὸν ὁποῖο:

α. Ἡ κυριότερη ἔνδειξη τῶν δεσμῶν τῆς οἰκογενείας Σίνα μὲ τὴ Βλάστη εἶναι ἡ ἰδιόχειρη ὑπογραφή τοῦ Σίμωνος Σίνα στὸ χρυσοποίκιλτο Εὐαγγέλιο τοῦ Ἁγίου Μάρκου στὴ Βλάστη ποὺ ὑπάρχει μέχρι σήμερα (φερμένο προφανῶς ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη). Ἐπίσης

β. Ὑπάρχουν μαρτυρίες γερόντων στὴ Βλάστη γιὰ τὴ διανομὴ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ παπά-Σίνα, κοντὰ στὸν Ἱ. Ναὸ τοῦ Ἁγ. Νικολάου Κατὰ μαρτυρίες τῶν γερόντων, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ παπα-Σίνα, πατέρα τοῦ Σίμωνος, τὸ οἰκόπεδο τεμαχίσθηκε γιὰ νὰ ἐξοφληθεῖ τὸ «μπόρτζι» (χρέος) ποὺ ἐπέβαλαν τότε οἱ πρόκριτοι (μουχτάρηδες) σὰν ἓνα εἶδος κληρονομικοῦ δημοτικοῦ φόρου⁵⁹.

Στὰ ἀνωτέρω, τὰ ὁποῖα θεώρησα σκόπιμο νὰ παραθέσω αὐτούσια, προστίθεται

52. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σσ. 144-145· Ζ. Τσίρος, ὁ.π., σσ. 133-134.

53. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σ. 58 καὶ 58 σημ. 4.

54. Γιὰ τὴν οἰκία «πρώην Μπόντη» βλ. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σσ. 36, 15/96.

55. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σσ. 63, 101 καὶ 138.

56. Γιὰ τὴν οἰκία «πρώην Σίνα» βλ. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σσ. 36, 11/247.

57. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σσ. 35 καὶ 58.

58. Ζ. Τσίρος, ὁ.π., σ. 28.

59. Γ. Τζιαφέτας, ὁ.π., σ. 23. Καταφανὴς ἡ ἀξιοποίηση καὶ τεκμηρίωση βάσει μνημείων καὶ ζωντανῆς προφορικῆς παραδόσεως ἐκ μέρους τοῦ λαμπροῦ ἐπιστήμονα, ἀξέχαστου συγγενοῦς καὶ φίλου Γιώργου Τζιαφέτα. Μεγάλη ἡ στέρηση τοῦ τόπου μας καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας ἀπὸ τὸν πρόωρο χαμό του.

Ὁδυνηρὴ γιὰ ὅλους μας καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας καὶ ἡ (ἀνεξήγητη!) ὀλοσχερῆς καταστροφὴ τοῦ Ἱ. Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1994· φυλάσσονταν ἐκεῖ «ὡς σὲ χῶρο ἀσφαλῆ» ἀμύθητες ἀξίας κειμήλια, τὸ ἀναφερθὲν Εὐαγγέλιο, τὸ δισκοπότηρο Δούμπα κ.ἄ.

και μιá άλλη μαρτυρία που ενισχύει την άποδοχή της ιδιαίτερης σχέσης της οικογενείας Σίνα με τó Βλάτσι. Είναì αυτή που μάς παραδίδει ó Φώτης Βίττης:

Μιά άρκετά πετυχημένη ζωγραφιά με τή σκηνή του χορού της Μαρίας Σίνα με συνοδό τόν πεθερό της (Σίμωνα Σίνα) βρίσκονταν προπολεμικά στο άρχοντικό τών αδελφών Ήλία και Χρυσού Κυριαζή Τσικρίκη στή Βλάστη, τήν όποία θυμάται καλά και ή κόρη του πρώτου και άνεψιά μου Καλλιρρόη Ν. Τσέτση. Δυστυχώς όμως με τά πολεμικά γεγονότα και τή γερμανική κατοχή χάθηκε⁶⁰.

4.9. Τζιαχάνης και 4.10. Ζντουϊκος: Πιθανόν νά κατάγονται από τή Μοσχόπολη και οί δύο αυτές γνωστές οικογένειες. Στο Βλάτσι πάντως ήλθαν από τή γειτονική Πιπιλίστα (Νάματα), όπως είναì γνωστό στους Βλατσιώτες και όπως σημειώνει και ó Καλινδέρης, σύμφωνα με τόν πίνακα του όποιου ή οικογένεια Τζιαχάνη διέθετε ιδιόκτητη οίκια στο Βλάτσι κατά τó πρώτο τέταρτο του 20ού αιώνα⁶¹.

Ó Γεώργιος Λάιος στο όγκώδες έργο του περι Σίμωνος Σίνα αναφέρει κάπου περιστασιακά τó όνομα της γυναικαδέλφης του τελευταίου, της Μαρίας Βρέττα Τσεχάνη, που ζούσε στις Σέρρες περι τó 1783. Στο ίδιο έργο αναφέρεται και ó Χατζή-Γεώργιος Τσεχάνης, Μοσχοπολίτης, έγκατεστημένος στή Βιέννη στα 1761⁶². Από τó σύγγραμμα «Μοσχόπολις» του Μητροπολίτου Ξάνθης Ίωακείμ Μαρτινιανού προκύπτει ότι τó έπώνυμο Βρέτ(τ)ας άπαντá στή Μοσχόπολη διαχρονικά, τουλάχιστον από τήν έποχή της καταστροφής της ως και τó 1904. Αναφέρονται λ.χ. ó άρχων Θεόδωρος Βρέττας Ζουπάν, ό όποιος *πρό και μετά τήν έρήμωσιν της πόλεως επί σειράν έτών διετέλει ... επί κεφαλής της πόλεως*, καθώς και ó πρωτότοκος γιός του Κωνσταντίνος Βρέττας Ζουπάν, ιατρός, σύγχρονος και αυτός της καταστροφής της Μοσχοπόλεως⁶³, σύγχρονοι συνεπώς και οί δύο της Βρέττα-Τσεχάνη και του Τσεχάνη. Ως γνωστόν, οί Σέρρες υπήρξαν τόπος καταφυγής Μοσχοπολιτών άμεσος, αλλά και έμμεσος με πέρασμα τó Βλάτσι. Η συγγένεια της Μαρίας Βρέττα-Τσεχάνη με τόν Σίνα, αλλά και τά δύο έπώνυμά της συνηγορούν σέ καταγωγή και της ίδιας από τή Μοσχόπολη. Μέχρι στιγμής δέν έχω διαπιστώσει έπώνυμο Βρέττας μεταξύ τών (παλαιών) οίκτηόρων του Βλατσιού, όπου όμως συνυπήρχαν οί τύποι Τσεχάνης/Τζιαχάνης⁶⁴, όποτε Τσεχάνης/Τζεχάνης μπορεί νά άποτελούν φωνητική παραλλαγή του αυτού έπωνύμου· παρεμφερή παραδείγματα έχουμε⁶⁵.

4.11. Χινοβίτης: Λέγουν ότι και ή οικογένεια Χινοβίτου ήλθεν εκ Μοσχοπόλεως, μάλλον όμως προέρχεται από τους Χιονάδες, Χιοναδίτης-Χινοβίτης, σημειώνει επί

60. Φ. Βίττης, *ό.π.*, σ. 28. Τή μαρτυρία αυτή μου τήν έπιβεβαίωσε και προσωπικά ή Καλλιρρόη Ν. Τσέτση (13.01.97) (βλ. και σημ. 43).

61. Μ. Καλινδέρης, *ό.π.*, σ. 58· βλ. επίσης *ό.π.*, σσ. 40, 317/281.

62. Γ. Λάιος, *Σίμων Σίνας*, Αθήνα 1972, σσ. 6 και 15.

63. Ίωακ. Μαρτινιανός, *ό.π.*, σ. 201· βλ. επίσης λήμμα «Βρέτ(τ)ας» στο εύρετήριο του έν λόγω έργου. Βλ. επίσης Γ. Λάιος, *ό.π.*, σ. 6.

64. Φ. Βίττης, *ό.π.*, σ. 24· Ζ. Τσίρος *ό.π.*, σ. 31.

65. Πρβλ. Μιλιγγέρης/Μιλιγγέρος (πρβλ. σημ. 45-46)· πρβλ. επίσης συνυπάρχοντες τύπους: Καραμίτζιο(ς)/Καραμήςτος (Ι. Βασδραβέλλης, *ό.π.*, σ. 201 και 201 σημ. 2)· Τζέτζι(ς)/Τσέτσης (Ι. Βασδραβέλλης, *ό.π.*, σ. 182· Μ. Καλινδέρης, *ό.π.*, σ. 40 (349 και 350)· πρβλ. Μπλάτσι/Μπλάτζι· Καλιαντέρ(η)(ς)/Καλεντερι(ς) (Ι. Βασδραβέλλης, *ό.π.*, σσ. 176 και 180).

λέξει ὁ Καλινδέρης⁶⁶. Τὸ ἐπώνυμο Χιοναδίτης καὶ Χιοναδίτις (sic) ἀναφέρεται σὲ πληρεξούσια τῶν ἐτῶν 1787 καὶ 1791 τοῦ Ἀρχείου τῶν Ἀδελφῶν Γραμματικοῦ⁶⁷, ὅπως ἔχω διαπιστώσει, ἡ ἐτυμολογικὴ συσχέτιση ὅμως τοῦ Χινοβίτις μὲ τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ δὲν μὲ βρίσκει σύμφωνη, τὴ στιγμὴ ποὺ δὲν μοῦ εἶναι γνωστὸς κάποιος ἐνδιάμεσος μεταβατικὸς τύπος. Ἐκτὸς τούτου ἔχω τὴ ρητὴ μαρτυρία τοῦ Βλατσιώτη φίλου Λεωνίδα Τσιγαρίδα, Ναυάρχου ἐ.ἀ. τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ (Θεσσαλονίκη), ὅτι ἡ οἰκογένεια Χινοβίτη ἔλκει τὴν καταγωγὴ ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη. Ἡ μητέρα του Ἀγγελικὴ Ἀγγελῆ-Τσιγαρίδα ὑπῆρξε θυγατέρα τῆς Πηνελόπης Χινοβίτη-Ἀγγελῆ καὶ ἐγγονὴ τοῦ ἱατροῦ Κωνσταντίνου Μιχαήλ Χινοβίτη. Ἡ οἰκογένεια διέθετε ιδιόκτητες οἰκίες κατὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ αἰῶνα μας στὸ Βλάτσι⁶⁸.

Ἀπὸ τὴ σύντομη ἐπισκόπηση τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων τῶν θεωρουμένων ὡς Μοσχοπολιτῶν διαπιστώνεται πράγματι ἓνας ἐντυπωσιακὰ περιορισμένος ἀριθμὸς Βλατσιωτῶν ἐλκόντων τὴν καταγωγὴ ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη. Βέβαια ἡ παρατήρηση τοῦ Καλινδέρη ἀλλ' ἐγκαίρως καὶ πρὶν ἢ παράδοσις ἐξασθενήσῃ τείνουσα πρὸς ἀπόσβεσιν δὲν ἐδόθη ἢ δέουσα προσοχὴ πρὸς κάλυψιν οὐσιωδῶν σημείων ἀφορῶντων εἰς τὸ ἐρώτημα: Ποῖαι οἰκογένειαι κατέφυγον εἰς Βλάτσην τότε, πόσαι (τοῦλάχιστον) καὶ ἐκ τίνος τόπου ἐκάστη⁶⁹ εἶναι πάρα πολὺ σωστὴ καὶ ἐμπίπτει στὴν ἄποψη, τὴν ὁποία ἐξέφρασα διευρυμένη στὴν ἀναφορὰ μου ὡς πρὸς τὶς πηγές· ἐν τούτοις διακρίνω μία ἀντινομία γενικὰ στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ Καλινδέρη, γεγονὸς στὸ ὁποῖο θὰ ἐπανέλθουμε πιὸ κάτω.

5. Σχέση τῶν ἀποδήμων Μοσχοπολιτῶν-Βλατσιωτῶν πρὸς τὴ γενέτειρά τους (ἢ γενέτειρα τῶν γονέων τους) Βλάτσι

Κάποιες οἰκογένειες Μοσχοπολιτῶν-Βλατσιωτῶν ἐγκαταλείπουν τὸ Βλάτσι καὶ αὐτὸ συμβαίνει στὴ δευτέρη συνήθως ἢ καὶ στὴν τρίτη γενιὰ τῶν προσφύγων. Μετοικοῦν στὶς Σέρρες, κυρίως ὅμως στὸ Βελιγράδι, στὴ Βιέννη, στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες κ.ἀ. Ἐξακολουθοῦν οἱ μετοικήσαντες νὰ διατηροῦν κατόπιν σχέση πρὸς τὸ ὄρημηριό τους Βλάτσι καὶ πῶς τὸ θεωροῦν;

Νομίζω πῶς ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖο οἱ ἀναφερθέντες κυρίως Βλατσιῶτες μελετητὲς ὑπῆρξαν σαφεῖς καὶ ἀρκετὰ διεξοδικοί, βέβαια πάντα σὲ σχέση πρὸς ὀρισμένα ὀνόματα⁷⁰. Εἶναι γεγονὸς ὅτι οἱ Μοσχοπολίτες-Βλατσιῶτες, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ Βλατσιῶτες ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς πατρογονικὲς ρίζες, σὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς διασπορᾶς εὐδοκιμοῦν στὸν οἰκονομικὸ, πολιτικὸ, διπλωματικὸ, πνευματικὸ καὶ κοινωνικὸ τομέα τῆς δευτέρας πατρίδας τους καὶ διατηροῦν παράλληλα ἀλώβητο τὸ ἐνδιαφέρον τους καὶ τὸν σύνδεσμό τους πρὸς τὴ γενέτειρά τους ἢ γενέτειρα τῶν γονέων τους Βλάτσι καὶ ἐκφράζουν ἔμπρακτα τὰ συναισθήματά τους εὐεργετώντας το. Πρωτοστατοῦν κατὰ κύ-

66. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σ. 58.

67. Ι. Βασδραβέλλης, ὁ.π., σσ. 167 καὶ 168.

68. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σ. 36, 1/276: «(οἰκία) Ἀγγελῆ Κ. (πρῶην Χινοβίτη)»· πρβλ. ἐπίσης: 41 (381-383).

69. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σ. 57.

70. Μ. Καλινδέρης, ὁ.π., σσ. 59-65, 99-107 καὶ 127-145· Α. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σσ. 381, 383 καὶ 412.

ριο λόγο στὴν ἴδρυση σχολείων στὸ Βλάτσι (ἀλλὰ καὶ ἄλλου) καὶ φροντίζουν μὲ χρηματικὲς προσφορὲς σεβαστὲς ἢ μὲ κληροδοτήματα γιὰ τὴ συντήρηση καὶ διατήρηση τῶν ἰδρυμάτων αὐτῶν καὶ συντελοῦν ἀμέριστα στὴν προώθηση καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ στὴ συνέχιση τῆς ἐθνικῆς μας πολιτισμικῆς παραδόσεως.

Γιὰ τὶς εὐεργεσίες τους πρὸς τὸ Βλάτσι διακρίνονται ἀπὸ τοὺς Μοσχοπολίτες Βλατσιῶτες ἰδιαιτέρως ὁ Στέργιος Μιχαὴλ Δούμπας καὶ ὁ Θεόδωρος Νικολάου Δούμπας, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τὰ κατάστιχα τῆς Κοινότητος Βλάτσης, χρηματοδοτοῦν τὸ 1843 τὴν ἴδρυση φερωνύμου σχολείου στὴ γενέτειρα (Σκουλεῖο τ' Ντούμπα) καὶ ἀπὸ τὸ 1846 καὶ μετὰ καὶ εἰδικότερα κατὰ τὸ 1860-1881 ἐνισχύουν τὰ ἐκεῖ σχολεῖα μὲ ὑψηλὰ χρηματικὰ ποσά. Ὁ σύνδεσμος τοῦ Στεργίου Δούμπα πρὸς τὴ γενέτειρα, ὅπου διδάχθηκε καὶ τὰ πρῶτα γράμματα, ἀντανακλᾶται καὶ στὴν ἐπανειλημμένη, τὴν πλήρη σεβασμοῦ μνεῖα τοῦ ἐκεῖ διδασκάλου του παπα-Κύρου, ἀπαθανάτισθηκε ὁμως καὶ στὴν ἐγχάρακτη ἐπιτύμβια ἐπιγραφή στὴ Βιέννη, τὴν ὁποία κατέγραψε ὁ Κεραμόπουλλος καὶ παραθέτομε καὶ ἐδῶ:

Stergio Dumba ... / Chef der Firma Gebr. M. Dumba /
Kaiserl. Türkischer / Generalconsul ... /
geb. zu Blaçi / Macedonien 1794 / gest. zu Wien 1870⁷¹.

Ἄνεκτίμητη ὑπῆρξε ἡ προσφορὰ τοῦ Δημητρίου Μουσίκου, ἐμπορευομένου στὴ Ρουμανία, ὁ ὁποῖος εὐεργετῆ τὸ Βλάτσι μὲ τὸ φερώνυμο κληροδοτήμα τὸ ἔτος 1870, μὲ τὸ ὁποῖο ἰδρύεται τὸ «Μουσικεῖον Παρθεναγωγεῖον»⁷². Τέλος, ὡς εὐεργέτες τῶν σχολείων τοῦ Βλατσιοῦ φέρονται καὶ οἱ Κωνσταντῖνος Μ. Μπόντης καὶ Κωνσταντῖνος Δόσιος⁷³. Ἄναφέρω ἐδῶ ἐπίσης τὸν νεώτερο εὐεργέτη τῆς Κοινότητος Βλάτσης Νικόλαο Κωνσταντίνου Θεμελῆ, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο. Διατήρηση τῶν οἰκογενειακῶν σχέσεων τῆς οἰκογενείας Μπόντη μὲ τὸ Βλάτσι μνημονεῖ ὁ Κεραμόπουλλος ὡς πρὸς τὸ ἔτος 1889 καὶ διατήρηση τῆς ἀνάμνησης τοῦ Βλατσιοῦ ὡς γενέτειράς τους ὡς πρὸς τὸ ἔτος 1934⁷⁴.

6. Ποιῆς οἰκογένειες Μοσχοπολιτῶν παρέμειναν (ὀριστικὰ) στὸ Βλάτσι;

Μετὰ τὸ κύμα τῆς μετοικεσίας ἀπὸ τὸ Βλάτσι πρὸς ἄλλα μέρη μὲ τὴν ἑναρξη τοῦ 19ου αἰῶνα παρέμειναν ὀπωσδήποτε κάποιες οἰκογένειες Μοσχοπολιτῶν καὶ στὸ Βλάτσι. Ἀπὸ τὶς ἀναφερθεῖσες οἰκογένειες ἐξακολούθησαν νὰ κατοικοῦν στὸ χωριὸ ἢ νὰ διατηροῦν ἔντονο τὸ σύνδεσμό τους πρὸς αὐτὸ ποικιλοτρόπως ὡς καὶ τὶς μέρες μας οἱ Ζντούκου, Κυριαζῆ ἢ Κυριάξη-Τσιρκίκη, Μισιρλῆ, Τζιαχάνη, Χινοβίτη.

Χάρη στὸ Ἄρχεῖο τῶν Ἀδελφῶν Γραμματικοῦ καὶ τὰ κατάστιχα τῆς Κοινότητος Βλάτσης καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι ἡ μετοίκηση κάποιων ἄλλων οἰκογενειῶν ἀπὸ τὶς ἐπίσης ἀναφερθεῖσες συνετελέσθη μᾶλλον σταδιακά. Ἔτσι τὸ ἔτος 1820 μνημονεῖται ὁ

71. Α. Κεραμόπουλλος, *ὁ.π.*, σ. 17· πρβλ. ἐπίσης Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 100, 102 καὶ 133-136.

72. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 102-103, 139 καὶ 144-145· Ζ. Τσίρος, *ὁ.π.*, σσ. 133-134.

73. Μ. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 101 καὶ 138.

74. Α. Κεραμόπουλλος, *ὁ.π.*, σσ. 12 καὶ 14.

Θεόδωρος Δούμπας και τὸ 1822 ὁ Νικόλαος Δούμπας (δὲν ταυτίζονται μὲ τοὺς προηγουμένους) ὡς διαμένοντες στὸ Βλάτσι. Ἐξ ἄλλου ὁ προαναφερθεὶς Θεόδωρος Ν. Δούμπας, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὸ Βλάτσι τὸ 1818/1820, καθὼς ἤδη σημειώσαμε, ἔφυγε κατὰ τὸν Καλινδέρη δωδεκαετῆς ἀπὸ τῆ γενέτειρα γιὰ τὶς Σέρρες καὶ κατόπιν γιὰ τὴ Βιέννη, ὅπου καὶ παρέμεινε μόνιμα ἀπὸ τὸ 1850 καὶ ἐξῆς. Τελευταία μνεία κατόχων τοῦ ἐπωνύμου Δούμπα ὡς ἀκόμη κατοίκων τοῦ Βλατσιοῦ γίνεται σὲ δημῶδες στιχοῦργημα τοῦ Δημητρίου Χατζηκωνσταντίνου τοῦ ἔτους 1826⁷⁵. Μέλη τῆς οἰκογενείας Μουσίκου ἀναφέρονται ὡς κάτοικοι τοῦ Βλατσιοῦ τὸ 1820, μάλιστα δὲ ὁ Γεωργάκης Μουσίκος καὶ τὸ 1822⁷⁶.

Ὁ Κεραμόπουλλος μαρτυρεῖ ὑπαρξὴ τῆς οἰκογενείας Μπόντη στὸ Βλάτσι κατὰ τὸ ἔτος 1862, ἀφηγεῖται δὲ χαρακτηριστικὰ περιστατικά, ὅπως εἶπαμε καὶ πιὸ πάνω, σχέση ἔχοντα μὲ τὸν Δημήτριο Μπόντη καὶ τὴν ἐπίσκεψή του τὸ 1889 στὸ Βλάτσι σὲ ἐκεῖ διαμένοντες συγγενεῖς του⁷⁷. Τῆς οἰκογενείας Μπόντη τὴν καταγωγὴ ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη τὴν ἀμφισβητεῖ ὁ Καλινδέρης, ὅπως παρατηρήσαμε καὶ πιὸ πάνω καὶ συνδέει τὸ ὄνομα μὲ ἐκεῖνο τοῦ Μπόγδη ἀπὸ τὴ Γριάτσιανη, ὁ ὁποῖος ἔζησε περὶ τὸ 1688 κατὰ τὸν Ρορονιῆ. Μάλιστα δὲ σὲ σχετικὸ σχόλιό του ὁ Καλινδέρης σημειώνει χαρακτηριστικὰ *περὶ διατεινομένων ὅτι ἔλκουν τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὴν περιώνυμον Μοσχόπολιν διὰ φαντασίαν*⁷⁸. Βέβαια στὴν περίπτωσι τῶν Μπόντη πρόκειται γιὰ ἐπιφανὲς ὄνομα τοῦ Βλατσιοῦ, διαπιστώνω ὅμως κατὰ τὰ ἄλλα στὸν Καλινδέρη κάποια ὑπερβολικὴ φειδῶ ὡς πρὸς τὸν χαρακτηρισμὸ οἰκογενειῶν τοῦ Βλατσιοῦ ὡς Μοσχοπολιτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ παραμένει ὁ κύκλος αὐτὸς σχεδὸν ἐρμητικὰ κλειστὸς καὶ ἀριθμητικὰ ἐλάχιστος. Καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἅς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ παρατηρήσω ὅτι αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ ὀφείλεται κυρίως σὲ ἔλλειψη μαρτυριῶν. Διέπει τὶς μελέτες, ἰδιαιτέρως τοῦ Καλινδέρη, κάποιος —διακριτικὸς μὲν, ἐν τούτοις— ἀριστοκρατικὸς ἐκλεκτισμὸς, ἔτσι ὥστε Μοσχοπολίτες νὰ εἶναι ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον οἰκογένειες ἐπιφανεῖς, οἱ ὁποῖες τελικὰ ἐγκαταλείπουν τὸ Βλάτσι ἀνεπιστρεπτι⁷⁹.

75. I. Βασδραβέλλης, *ὁ.π.*, σσ. 195 καὶ 200· M. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 60 καὶ 66.

76. I. Βασδραβέλλης, *ὁ.π.*, σσ. 197, 200 καὶ 203.

77. A. Κεραμόπουλλος, *ὁ.π.*, σσ. 12 καὶ 14.

78. M. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 58.

79. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ «ἀφαιρετικὴ» (σ)τάσι τοῦ Μιχαῆλ Καλινδέρη προκάλεσε τὴ δυσἀρέσκεια πολλῶν Βλατσιοιτῶν, τὴν ὁποία μοῦ ἐξέφρασαν κατὰ καιροὺς, εἰδικότερα ὅμως κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ Συνεδρίου περὶ Μοσχοπόλεως. Ὅφειλω λοιπὸν νὰ τονίσω καὶ πάλι ὅτι ἡ ἀντικειμενικὴ ἐπιστημοσύνη καὶ ὁ ἄγραφος ἠθικὸς νόμος ἐπιβάλλουν τόσο τὴν ἀμέριστη ἀναγνώρισι τῆς ὑψίστης ἐπιστημονικῆς προσφορῆς τοῦ ἀειμνήστου Βλατσιοῦ Φιλολόγου καὶ Ἱστορικοῦ στὴν ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔρευνα τῆς Κοινότητος Βλάτσης, ὅσο καὶ τὴν ἀναφορὰ στὸ ἔργο του καὶ τὴν ἀξιοποίησή του. Οἱ ἴδιες ὅμως ἀρχές ἐπιβάλλουν παράλληλα τὴν κριτικὴ θεώρησι καί, εἰ δυνατόν, τὴν ἀναίρεσι τῶν σημειῶν ἐκεῖνων, ὅπου διατάσσεται ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ἢ διαφαίνεται κάποια ἀβασάνιστη πληροφόρησι ἐκ μέρους του.

Ἐπὶ τὴν ἔννοια αὐτὴ θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἀναφερθῶ κατ' ἀρχὴν σὲ ἓνα μόνον σημεῖο καὶ νὰ ἀνασκειάσω τὴν ἐξῆς πληροφορία: «Ἀσυνήθης ἦτο καὶ ἡ εἰς Θεσσαλονικὴν παραμονὴ καὶ ἐγκατάστασις. Ὁ Βίτης (sic) μνημονεύεται παλαιότερον ἐργαζόμενος ὡς παραγγελιοδόχος» (M. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σ. 64). Ἐδῶ πρόκειται σαφῶς περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δημητρίου Βίττη, ἀδελφοῦ τοῦ παπποῦ μου Στεργίου Βίττη, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐγκατασταθεῖ πράγματι στὴ Θεσσαλονικὴ (περὶ τὸ 1878), ὅπου σταδιοδρόμησε ὡς μεγαλέμπορος, γεγονός τεκμηριωμένο καὶ ἀπὸ σχετικὸ ἔγγραφο τοῦ ἐμπορικῶν συναταίρου τοῦ Κλεισουργιώτη Κόκκου, τὸ ὁποῖο φυλάσσεται στὸ οἰκογενειακὸ μας ἀρχεῖο. Πέραν τούτου διετέλεσε ὁ Κωνσταντίνος Βίττης

Ἐπανερχόμαστε στὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Βλατσιοῦ ἀπὸ τὸν Ρορονιῆ ὡς ἐν μικρογραφία Μοσχόπολιν καὶ στὴν ἀναγωγή τοῦ γεγονότος ἀπὸ τὸν Καλινδέρη εἰς τὸ ἐπικρατεστέρως ὀνομαστὸν τῆς Μοσχοπόλεως⁸⁰. Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι τὸ Βλάτσι ἀνέδειξε ἐπιφανεῖς ἄνδρες καὶ μὴ Μοσχοπολίτες, ὅπως τὸν Φαρμάκη, τὸν Βέλ(λ)ιο, τοὺς Γερμάνηδες, τὸν Θωμαΐδη, τὸν Κεραμόπουλλο κ.ἄ., τότε παρατηρεῖται μία ἀσυμφωνία ἀνάμεσα στὴν ἄποψη τοῦ Καλινδέρη καὶ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα τοῦ Βλατσιοῦ, ὅπου ἡ πρώτη κλονίζεται ἀπὸ τὴ δευτέρη⁸¹. Ἄν ἐπίσης λάβουμε ὑπ' ὄψη τὸ γεγονὸς ὅτι, ὅπως ἐξάγει ὁ ἴδιος ὁ Καλινδέρης ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Σιατίστης, τὸ Βλάτσι εἶχε προαχθεῖ ἤδη τὸ 1797 σὲ κωμόπολη καὶ σ' αὐτὸ κατὰ τὴ γνώμη του συνέβαλε τὰ μέγιστα ἡ μετοικεσία κατοίκων ἐκ τῶν περὶ τὸν Γράμμιον χωρίων καὶ κωμοπόλεων ὡς καὶ ἐκ τῆς περιπύστου Μοσχοπόλεως⁸², τότε, συσχετίζοντας τὸ γεγονὸς μὲ τὴν προηγούμενη διαπίστωση, νομίζω πὼς ἡ ρῆση τοῦ Ρορονιῆ πρέπει νὰ ἐρμηνευθεῖ ὄχι μόνο «ποιοτικά», παρὰ καὶ «ποσοτικά» καὶ νὰ ὑποθέσουμε ἰκανότερο ἀριθμὸ Μοσχοπολιτῶν καταφυγόντων στὸ Βλάτσι, ὅποτε νὰ «ἀναζητηθῆ» τὸ «συγκεκριμένον» καὶ σὲ ἄλλα ἐπώνυμα οἰκογενειῶν τοῦ Βλατσιοῦ, ἐὰν βέβαια ὑπάρχει ἀκόμη κάποια δυνατότητα.

Παίρνοντας καὶ πάλι ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ Ἄρχειο τῶν Ἀδελφῶν Γραμματικοῦ ἀναφέρομαι σὲ κάποιο ἐπώνυμο τοῦ Βλατσιοῦ, τὸ ὁποῖο δὲν συγκαταλέγεται μέχρι στιγμῆς μεταξὺ ἐκείνων τῶν ἐκ Μοσχοπόλεως, ὅμως μία ἐπιμελῆς ἐξέταση καὶ διασταύρωση πληροφοριῶν νὰ μποροῦσε πιθανὸν νὰ τὸ ἐντάξει. Σὲ ὅλους ἐμᾶς τοὺς Βλατσιοῦτες εἶναι γνωστὴ ἡ οἰκογένεια Θεμελῆ, μὲ ἐξέχον μέλος τὸν εὐεργέτη τῆς Κοινότητος Βλάτσης Νικόλαο Κ. Θεμελῆ. Στὸν Α' Κώδικα τοῦ Βλατσιοῦ ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ Ἄρχειο ἀναφέρονται ὁ Γιάννης Θεμελῆς τὸ ἔτος 1822 καὶ ὁ Γιάννης Θυμελῆ (sic) τὸ ἔτος 1828 ὡς κάτοικοι τοῦ Βλατσιοῦ. Πρόκειται μᾶλλον γιὰ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Ὁ Κ. Θεμελῆς φέρεται κατόπιν ὡς ἰδιοκτῆτης οἰκίας στὸ Βλάτσι κατὰ τὸ πρῶτο τέταρτο τοῦ αἰῶνα μας στὸν πίνακα Καλινδέρη καὶ μάλιστα μὲ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς οἰκίας του ὡς «πρῶην σχολεῖον Δούμπα». Ἐπίσης κατὰ τὸν ἴδιο πίνακα ὑπῆρχε καὶ δευτέρως Θεμελῆς ἰδιοκτῆτης οἰκίας στὸ Βλάτσι⁸³.

Τὸ ἴδιο Ἄρχειο μᾶς διασώζει ἐπιστολὴ ἀπὸ τὶς 3 Μαΐου 1844, τὴν ὁποία ἀπευθύνει ὁ Ἰωάνος (sic) Γ. Μάος ἀπὸ τὸ Βελιγράδι στὸν πατέρα του Γεόργιο (sic) Μάο στὴ Βοσκόπολη ἢ Μοσκόπολη (ὑπάρχουν ἐναλλάξ καὶ οἱ δύο γραφές). Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς ἐδῶ παρOUSιάζουν οἱ φράσεις:

μέλος τῆς Ἑλληνικῆς Δημογεροντίας Θεσσαλονίκης μέχρι καὶ τὸν πρόωρο θάνατό του τὸ 1904 (πρβλ. καὶ Φ. Βίττης, *δ.π.*, σ. 6).

80. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 58 μὲ σημ. 7.

81. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σσ. 127-167· Ζ. Τσίρος, *δ.π.*, σσ. 101-128 κ.ἄ.

82. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 56.

83. Γιὰ τὸν εὐεργέτη Νικόλαο Κ. Θεμελῆ βλ. Ζ. Τσίρος, *δ.π.*, σσ. 136-137. Γιὰ τὸν Γιάννη Θεμελῆ/Θυμελῆ βλ. Ι. Βασδραβέλλης, *δ.π.*, σσ. 200 καὶ 214. Ὡς ἰδιοκτῆτες οἰκιῶν στὸν ἐν λόγῳ πίνακα· βλ. Μ. Καλινδέρης, *δ.π.*, σ. 37 (Θεμελῆ: 101/73, Θεμελῆ Κ., Πρῶην σχολεῖον Δούμπα: 102/109).

πάτερ σὰς ἡδοπηὸ ὅτι σὰς ἔστηλα με τὸν Θεμελί 6: φλορία
καὶ
μανθάνοντας διὰ τὸν κύρ Θεμελί ὅτη ἔκουρσεφθη⁸⁴

Ἐκ τῆν ἐπιστολῆ δὲν ἐξάγεται ὅτι ὁ «κύρ Θεμελὶς» εἶναι ὀπωσδήποτε Μοσχόπολιτης, ἐν τούτοις δὲν ἀποκλείεται· ἀποτελεῖ κάποιο στοιχεῖο σημαντικό, ὅπως σημαντικό στοιχεῖο εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιστολὴ διασώζεται σὲ οἰκογενειακὸ Ἄρχεῖο Βλατσιώτη. Τὸ πρῶτο ἐρώτημα εἶναι πῶς βρέθηκε στὸ Ἄρχεῖο αὐτὸ ἡ ἐπιστολὴ καὶ τὸ δεύτερο ἂν πρόκειται γιὰ ἀπλῆ ὁμωνυμία προσώπων μετὰ τὸ οἰκογενειακὸ Θεμελῆς ἢ ἂν πρόκειται γιὰ μέλη τῆς ἰδίας οἰκογενείας. Τὸ ἐπώνυμο Θεμελῆς ὑπῆρχε στὴ Μοσχόπολη; Ἄν ναί, μήπως ἡ οἰκογένεια τοῦ Βλατσιοῦ Θεμελῆ ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τὴν περιώνυμο πόλη;

Πάντως κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου περὶ Μοσχόπολεως ἡ Κυρία Βαλαούρη-Γερμάνη, Μοσχόπολίτισσα διαμένουσα στὴν Κορυτσά, μοῦ διεβεβαίωσε ὅτι τὸ ἐπώνυμο Θεμελῆς ὑπῆρχε ὄντως στὴ Μοσχόπολη⁸⁵. Ἡ ἴδια μοῦ ἐτόνισε ἐπίσης ὅτι τὸ ἐπώνυμο τοῦ συζύγου τῆς Γερμάνης —ἐπώνυμο καὶ αὐτὸ μεγάλης οἰκογενείας εὐπατριδῶν τοῦ Βλατσιοῦ καὶ εὐεργετῶν— δὲν εἶναι μοσχόπολιτικο παρὰ συνδέεται μετὰ τὴν περιοχὴ τῶν Πρεσπῶν.

Κατὰ τὴν πρώτη μου αὐτὴ ἐδῶ ἐνασχόληση μετὰ τὸν προβληματισμὸ τοῦ παρόντος θέματος ἐπεχείρησα καὶ μία σύγκριση ὀνομάτων οἰκητόρων τῆς Κοινότητος Βλάτσης, κατὰ τὸ Ἄρχεῖο τῶν Ἀδελφῶν Γραμματικοῦ καὶ κατὰ τὰ μνημονευθέντα συγγράμματα τῶν Βλατσιωτῶν, μετὰ ὀνόματα Μοσχόπολιτῶν, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχονται στὸ εὐρετήριο τοῦ μνημονευθέντος συγγράμματος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωακείμ Μαρτινιανοῦ. Μία ἀρχικὴ διαπίστωση εἶναι ὅτι κάποια ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἀπαντοῦν τόσο στὸ Βλάτσι ὅσο καὶ στὴ Μοσχόπολη, ὡς παραδείγμα δὲ παραθέτω ἐδῶ τὰ ἑξῆς:

<i>Βλάτσι</i> ⁸⁶		<i>Μοσχόπολη</i> ⁸⁷	
1. Βαλαόρις	(1822)	1. Ναοὺμ Βαλαούρης	(1804-1897)
		τζίτζια μπαλαούρι	(1807)
		κόστη μπαλαούρι	(1837)
		κόστη παλαούρι	(1844)
		Ἰουάνης παλαούρι	(1822)

84. I. Βασδραβέλλης, *ὁ.π.*, σσ. 180-181· I. Βασδραβέλλης, *Ἡ ἱστορία καὶ ἡ τέχνη τῆς Μοσχόπολεως*, σσ. 203-220.

85. Ἐκ τῆν ἐκεῖνα τὰ μέρη πρέπει νὰ καταγόταν καὶ ὁ Παπᾶ-Θεμελῆς, γενάρχης τῆς οἰκογενείας μας, μοῦ ἔλεγε χαρακτηριστικὰ σὲ σχετικὴ συζήτησή μας στὸ Düsseldorf τῆς Γερμανίας (23.11.96) ὁ ἐκλεκτὸς φίλος Στέλιος Παπαθεμελῆς, ὁ γνωστὸς Βουλευτὴς Θεσσαλονίκης καὶ τ. Ὑπουργός.

86. Βλάτσι: βλ. I. Βασδραβέλλης, *Ἄρχεῖον*, σσ. 176, 183 καὶ 204· γιὰ τοὺς οἰκήτορες τῆς Κοινότητος Βλάτσης 1900/1925 βλ. M. Καλινδέρης, *ὁ.π.*, σσ. 36-41· εἰδικὰ γιὰ τὸ ὄνομα Ντόκος βλ. καὶ σσ. 39, 55, 73, 74, 146 καὶ 151. Πρβλ. ἐπίσης καὶ σημ. 27 τοῦ παρόντος δημοσιεύματος.

87. Μοσχόπολη: βλ. ἀντίστοιχα λήμματα τοῦ εὐρετηρίου: Ἰωακ. Μαρτινιανός, *ὁ.π.*, σσ. 348-366 (ὅπου καὶ ἄλλα παραδείγματα καὶ οἱ σχετικὲς παραπομπές).

2. Γκόγκας	(1900/1925)	2. τζηότζα γγόγκα ναοῦμ γκόγκα	(1822) (1844)
3. Δούκας	(1900/1925)	3. Δούκας	(1850)
4. Λάζο Μούρινας (Μούρας-Μούρινας; Μούρας	(1806) (1900/1925)	4. Ἀλύπης Γκικιάδια Μούρρα Λουκᾶς Γκικιάδια Μούρρα	(1901) (1901)
5. Νούκας	(1900/1925)	5. Λάμπρος Νούκα	(1811)
6. Ντόκος (Δόκος) Ντόκος	(1785/1790) (1900/1925)	6. Σπῦρος Γιανκούση Ντόκου Διονύσιος Γιανκούση Ντόκου	(1901) (1901)
7. Σιδέρυ Σιδέρης	(1824) (1900/1925)	7. Μιχαήλ Γεωργίου Σιδέρης	(1750)
8. Σίμος	(1900/1925)	8. Ἰωάννης Σίμος Χατζῆ Μιχαήλ Σίμος	(1750) (1750)
9. Τέρπας	(1900/1925)	9. Νεκτάριος Τέρπος, ἱερομόναχος (18ος αἰ.) Τέρπος	(18ος αἰ.) (1821)
10. Ζάχος Φοῦντος	(1800)	10. νιτζὰς φοῦντου Φοῦντος	(1822) (1900)

Ἡ συστηματικὴ περαιτέρω ἀναζήτησις ἐπωνύμων καὶ ἡ ἀντιβολὴ ἐνδεχομένων πηγῶν, καθὼς καὶ ἡ διασταύρωσις πληροφοριῶν, ὅπως ἤδη ἐτέθη στὴν ἀρχή, μποροῦν πιθανόν νὰ ὀδηγήσουν στὴ διευκρίνισις τῆς συνυπάρξεως καὶ τῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλων ἐπωνύμων στοὺς δύο τόπους, ὥστε νὰ διευρυνθῆι τὸ φάσμα τῶν γνώσεών μας —κατὰ προσέγγισις βέβαια— περὶ τῶν καταφυγόντων στὸ Βλάτσι Μοσχοπολιτῶν· ἀπὸ ὑποχρέωσις καὶ διάθεσις συμβολῆς στὴν ἀποκατάστασις τῆς ὄχι σπάνια ἀποσπασματικῆς εἰκόνας ὡς πρὸς τὴν Ἱστορία τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ σεβασμὸ καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἱστορία τοῦ ἴδιου τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1956 πέθανε σὲ ἡλικία πλέον τῶν ἑκατὸ ἐτῶν ὁ πατρικὸς μου παπποὺς Στέργιος Βίττης, γεννημένος στὸ Βλάτσι, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του Δημήτριος, ἴσως καὶ ὁ παπποὺς του. Μέχρι καὶ τὴν πρώτη δεκαετία τοῦ αἰῶνα μας ὁ Στέργιος Βίττης ἀσκοῦσε ἐμπόριον διαμετακομιστικὸ μὲ καραβάνια καὶ πάμπολλες φορῆς εἶχε διασχίσει τὴ Χερσόνησο τοῦ Αἴμου φτάνοντας στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ Βουκουρέστι, στὸ Βελιγράδι καὶ σ' αὐτὴν τὴ Βιέννη. Πολύπειρος, γλωσσομαθῆς, ὅμως λακωνικὸς στὴ φράσι, «Πρῶστος» στὴν ἀκριβεία:

— Εἶμαστε ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη, τὸν ἀκουγαν τὰ μεγαλύτερα ἀδελφία μου πολλὰς φορῆς νὰ λέει.

Ἡ θύμησις τοῦ Βλατσιοῦ, ὁ θρύλος τῆς Μοσχόπολης ἦσαν ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαπημένα θέματα στὶς ἐπιτραπέζιες συζητήσεις —ὁ ἄρτος ὁ ἐπιούσιος— τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα μου Νικολάου Βίττη ἀπὸ τὰ παιδικὰ μας χρόνια. Σίγουρα καὶ πολλῶν ἄλλων

πατεράδων Βλατσιοτῶν. Ἔτσι προπαντὸς ἐξηγεῖται καὶ ἡ πυκνὴ προσέλευση Θεσσαλονικέων Βλατσιοτῶν στὸ Διεθνὲς Συνέδριο γιὰ τὴ Μοσχόπολη, ἢ συγκίνησή τους, ἢ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸν Πρόεδρό της, ὁμότιμο Καθηγητὴ τοῦ Α.Π.Θ. κ. Κωνσταντῖνο Βαβοῦσκο, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὅσους λαμπροὺς ἐρευνητὲς εἶχαν τὴν ἔμπνευση καὶ τὴν πρωτοβουλία.

Ἄπο καρδιάς θὰ ἤθελα ὡς ἐν κατακλείδι καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἐδῶ νὰ εὐχαριστήσω τοὺς ἀναφερθέντες φίλους καὶ συγγενεῖς γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε χρήσιμη πληροφορία τους, ὅπως καὶ τὸν ἐξέχοντα Βαλκανιολόγο καὶ ἐκλεκτὸ φίλο Ἀχιλλέα Λαζάρου γιὰ τὶς συζητήσεις μας καὶ τὶς λίαν διαφωτιστικὰς ἀπόψεις του ὡς πρὸς τὸ πραγματευόμενον θέμα. Ἰδιαίτερα ἀναφέρομαι στὴν κ. Μαρία Τσίρου-Δημητρακοπούλου (Θεσσαλονίκη), καθὼς καὶ στὶς κκ. Μαρία Ροπούλου καὶ Ἄννα Ροπούλου-Βασιλειώρη (Bochum), πὺν χάρι καὶ στὴ δικὴ τους ἀγάπη κατέστη δυνατὸ τὸ παρὸν δημοσίευμα καὶ τὶς εὐχαριστῶ ἐπίσης ἀπὸ καρδιάς.

SUMMARY

Evangelia Vitti

VLATSI: A REFUGE AND A POINT OF DEPARTURE FOR MOSCHOPOLITANS

When the inhabitants of Moschopolis were forced to leave their ancestral homes in 1769, many of them sought refuge in the mountain town of Vlatsi in Western Macedonia. For some it became their permanent home, while for others it was a stopgap, since within a generation or two they had moved on, either partially or entirely, to Vienna, Belgrade, the Principalities, and elsewhere. There they distinguished themselves in the economic, social, and intellectual fields, were generous to their or their parents' birthplace, Vlatsi, and unreservedly assisted its cultural advancement.

Although some serious scholars have applied their minds to the subject of Vlatsi, it has not yet been fully investigated. Various questions remain to be answered, such as: i) Why did Vlatsi in particular present itself as a place of refuge and a place in which to settle anew? ii) What was the town's previous connection with Moschopolis? iii) Approximately how many Moschopolitans sought refuge there? iv) What are the extant historical sources and testimonies in general?